

Tartu Ülikool

Majandusteaduskond

Henri Haidak

**NOORTE ETTEVÕTLUST MÕJUTAVAD TEGURID
EUROOPA LIIDUS**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: vanemteadur Jaan Masso

Tartu 2017

Soovin suunata kaitsmisele

(juhendaja nimi)

Kaitsmisele lubatud “ “ 2017. a

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(Henri Haidak)

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. NOORTE ETTEVÕTLUSE TEOREETILINE TAUST	7
1.1. Ülevaade noorte ettevõtlusega seonduvatest definitsioonidest	7
1.2. Noorte ettevõtluse eripärad	12
1.3. Ülevaade noorte ettevõtlust mõjutavatest teguritest	16
2. NOORTE ETTEVÕTLUST MÕJUTAVATE TEGURITE EMPIIRILINE ANALÜÜS	26
2.1. Noorte ettevõtluse tase Euroopa Liidus	26
2.2. Andmed ja metoodika	29
2.3. Noorte ettevõtlust mõjutavate tegurite analüüs ja tulemused	35
KOKKUVÕTE	43
VIIDATUD ALLIKAD	46
SUMMARY	54

SISSEJUHATUS

Ettevõtlusel on riigi majandusarengu seisukohalt tähtis roll. Läbi innovatsiooni ja ressursside suunamise efektiivsemate tegevusaladele aitab ettevõtlus kaasa majandusarengule. Noorte ettevõtluse arendamine on oluline, kuna majanduskriisi tagajärjel on kõrgeist noorte töötuse määrast kujunenud välja tõsine probleem. 2016. aasta seisuga on Euroopa Liidus noorte töötuse määr 18,3%, mis on võrreldes üldise töötuse määraga enam kui kaks korda kõrgem (Euroindicators 2017: 2). Ettevõtluse arendamises nähakse ühte võimalust noorte olukorra parandamiseks tööturul. Euroopa Komisjoni poolt läbiviidud uuringus leiti, et 18-24 aastased noored on võrreldes teiste eagruppidega rohkem huvitatud ettevõtlusega tegelemisest (Entrepreneurship in...2010: 117). Samuti võtavad noored ettevõtjad tõenäolisemalt tööle teisi noori, mis aitaks täiendavalt kaasa noorte töötuse määra vähenemisele (Kew *et al.* 2013: 12). Tulenevalt eelnevast on oluline mõista tegureid, mis soodustavad noorte tegelemist ettevõtlusega.

Varasemates uurimustes on olnud suuresti fookuses noorte iseloomuomaduste ja personaalsete oskuste seos ettevõtlusega. Institutsionaalsete teguritele, mis noorte ettevõtluse määraga seostuvad, on pööratud võrreldes eelnevalt nimetatuga vähem tähelepanu. Samas valdkonnas tehtud varasemate töödega võrreldes on antud töö panus institutsionaalsete tegurite kirjeldamine, nende mõju analüüsimine ja tõlgendamine, mis võiks ideaalis olla aluseks probleemi paremini mõistmisele, edasisele uurimisele ja lahenduste leidmisele, mis tulemusena aitaks parandada noorte võimalusi ettevõtlusega tegeleda.

Antud uurimuses välja toodavad tegurid võivad muuhulgas olla abiks noortele ettevõtjatele, aidates neil näiteks paremini mõista neile saadaval olevaid võimalusi, analüüsida neid ümbritsevat ettevõtluskeskkonda ja hinnata potentsiaalseid riske oma ettevõtte loomisel. Samuti võimaldab uurimus noorte ettevõtjate seisukohalt paremini mõista, millised võiksid olla kas ettevõtluse taset soodustavad institutsioonid või millised institutsioonid on noorte puhul hoopiski sisenemisbarjäärid ettevõtlusesse. See tuleks

omakorda kasuks noorte ettevõtluse arendamisele suunatud varasematelt läbiviidud programmide edukuse analüüsimisel ning uute programmide loomisel, eelkõige just võtmes, kellele ja mis viisil tuleks programme ning toetusi suunata ja millised muud vahendid eksisteerivad noorte ettevõtluse arendamiseks.

Tulenevalt eelnevast on antud bakalaureusetöö eesmärgiks selgitada välja tegurid, mis mõjutavad noorte ettevõtlust Euroopa Liidus. Selle jaoks on püstitatud järgnevad uurimisülesanded:

- selgitada ettevõtlusega seonduvaid mõisted;
- selgitada noorte ettevõtluse eripära;
- anda varasemate empiiriliste uuringute põhjal ülevaade teguritest, mis mõjutavad noorte ettevõtlust;
- kirjeldada noorte ettevõtluse taset Euroopa Liidus;
- analüüsida tegurite statistilist olulisust ja seost noorte ettevõtluse tasemega;
- teha järeldused, millised ettevõtlust mõjutavad tegurid on Euroopa kontekstis relevantssed.

Töö esimeses, teoreetilises osas antakse lühiülevaade töös kasutusele tulevatest mõistetest. Tuuakse välja, kuidas teised autorid defineerivad ettevõtlust ja põhjendatakse, millist käsitlust kasutatakse läbivalt antud töös. Selgitatakse, keda vaadeldakse kui ettevõtjat ja piiritletakse noorte ealine vanusegrupp, kelle ettevõtluse taset töö empiirilises osas analüüsitakse. Samuti tuuakse välja võimaluspõhise ja vajaduspõhise ettevõtluse erinevused.

Töö teises, empiirilises osas kirjeldatakse noorte ettevõtluse taset ning dünaamikat Euroopa Liidus. Samuti kirjeldatakse ökonomeetrilise mudeli koostamisel kasutatavat metoodikat ning andmeid. Analüüsi põhjal antakse ülevaade tegurite statistilisest olulisusest ning seosest noorte ettevõtluse tasemega Euroopa Liidus. Samuti võrreldakse, kas noorte ja täiskasvanute ettevõtlust mõjutavates tegurites leidub erinevusi. Tulemusena tehakse järeldused, millised tegurid on Euroopa kontekstis olulised. Andmete kogumisel tuginetakse eelkõige Global Entrepreneurship Monitori, Eurostati, Heritage Foundation ja Transparency International andmebaasidele. Vaatluse alla tulevad andmed jäävad

ajavahemikku 2008-2013, andmeridades esineb osade riikide mõnede vanusegruppide lõikes lünki, kuid vaatluse arv on analüüsiks piisavalt suur.

Märksõnad: noored, ettevõtlus, tegurid, Euroopa Liit

1. NOORTE ETTEVÕTLUSE TEOREETILINE TAUST

1.1. Ülevaade noorte ettevõtlusega seonduvatest definitsioonidest

Ettevõtluse mõiste juured ulatuvad 18. sajandi keskpaika, mil Richard Cantellion käsitles ettevõtlust kui protsessi, mille raames kannab füüsilisest isikust ettevõtja vastutust ja riski ning mille eesmärgiks on pakkuda turu poolt nõutavat toodet või teenust. Jean-Baptiste Say lisas järgneval sajandil, et ettevõtluse käigus luuakse väärtust ning ressursid suunatakse madala tõhususega valdkondadest efektiivsematele valdkondadele. (Atalli, Yemini 2017: 141-142) Läbi aja on seda käsitlust pidevalt edendatud, üheks tähtsamaks autoriks võib pidada Joseph Schumpeterit, kes lisas ettevõtluse definitsiooni 20. sajandi esimesel poolel uue dimensioonina innovatsiooni vajalikkuse. Samuti rõhutatakse, et lisaks eelnevalt mainitule peab turul eksisteerima võimalus, mida kasutatakse ära läbi uute teenuste, toodete või materjalide pakkumise ning mille abil teenib ettevõtja kasumit (Shane, Venkataramann 2000: 220). Samuti on lisatud, et ettevõtluse puhul ei ole oluline ainult monetaarne kasum, võimaluste alla liigitatakse ka olukorrad, kus isik loob ettevõtte selleks, et parendada oma elu viisil nagu seda ihaldatakse (Naudé 2013: 7). Selleks võib muuhulgas olla teiste abistamine läbi sotsiaalse ettevõtluse, mis tegeleb ühiskondliku kasumi maksimeerimisega ja kultuursete ning keskkonnaga seotud probleemide lahendamisega.

Eelnevalt väljatoodud punktid – innovatsioon, võimaluste otsimine ja realiseerimine ning uue organisatsiooni või ettevõtte asutamine – on tegurid, mis peaksid ettevõtluse definitsioonis kajastuma (Atalli, Yemini 2017: 140). Siiski ei olda veel jõutud täielikult ühisele arusaamale ettevõtluse mõiste tõlgendamises. Erinevused definitsioonides tekivad suuresti asjaolust, et mõistele lähenetakse erineva nurga alt, kõige levinumad on järgnevad vaated (Kobia, Sikalieh 2010: 112):

- iseloomuomadustel põhinev,
- käitumisele põhinev,

- võimaluste leidmisele põhinev.

Iseloomuomadustel põhineva lähenemise puhul peetakse ettevõtlust lahti mõtestades kõige tähtsamaks ettevõtjat ennast, kuna tema on protsessi algataja ja läbiviija, mistõttu ettevõtjat vaadeldakse kui ettevõtluse keset. Antud lähenemise raames keskendutakse sellele, miks on teatud isikud sarnastes tingimustes altimad tegelema ettevõtlusega kui teised (Rauch, Frese 2007: 355). Iseloomuomadustele põhineva lähenemise puhul jäävad aga välja isikud, kellel küll ehk vajalikud iseloomuomadused puuduvad, kuid on võimelised neid ajapikku arendama. Käesoleva töö raames jääks ainult antud käsitluse kasutamine liialt kitsaks ning ei vastaks täielikult eelnevalt püstitatud uurimisprobleemidele.

Käitumisele põhineva lähenemise fookuses on ettevõtte ja selle loomise protsess – vastava varustuse, tööjõu ja tootmisprotsessi kogumine ja arendamine (Shane 2007: 219). Keskendutakse sellele protsessile, mida ettevõtja peab läbima ettevõtte loomiseks, mitte sellele, kes seda protsessi läbi viib. Sama põhimõtte alusel kirjeldatakse ettevõtlust kui kasumlike võimaluste avastamist ja ärakasutamist (Shane, Venkataraman 2000: 217). Sarnase definitsiooniga lähenevad ettevõtluse selgitamisele ka Wiklund *et. al* (2011:5), kes võtavad ettevõtluse fookusesse tegevuse, mille raames luuakse majanduslikul eesmärgil midagi uut.

Võimaluste leidmisele põhineva lähenemise puhul peetakse kõige tähtsamaks teguriks turul nii-öelda tühja koha või niši leidmist. Seda protsessi kirjeldatakse kui valmisolekut ja hilisemat tegutsemist juhul kui leitakse olemasoleval turul tühimik, mida on võimalik uute toodete või teenustega täita (Kirzner 2009: 150-151). Samuti ei ole antud olukorras oluline, kas ettevõtjal on idee elluviimiseks vajalikud ressursid koheselt olemas, kuna tüüpiline ettevõtja leiab võimaluse, kuidas olemasolev mõte teoks teha (Stevenson, Jarillo 1990: 23).

Kirjeldataud vaated jäävad eraldi võttes ettevõtluse terminit kirjeldades liialt kitsaks, seetõttu on vajalik leida definitsioon, mis kombineerib nendest olulisemaid aspekte. Antud töös kasutatakse läbivalt Gries ja Naudé'i (2011: 217) definitsiooni, mille kohaselt on ettevõtlus: „ressurss, protsess ja olemus, läbi mille ja milles inividid rakendavad positiivsed võimalusi turul, luues uusi ja kasvatades olemasolevaid ettevõtteid“. Antud

arusaam kaasab endast nii innovatsiooni, võimaluse otsimise ja uue ettevõtte loomise protsessi tegureid.

Nagu ettevõtluse puhul, ei ole ettevõtja kui isiku kirjeldamisel kirjanduses ühte definitsiooni leitud. Ettevõtluse ja ettevõtja terminite vahel on võimalik leida mitmeid sarnasusi, tihtipeale käsitletakse neid isegi põhimõttelist sama asjana, seda just eelkõige ettevõtluse iseloomuomadustele põhineva lähenemise puhul. Järgnevalt on tabelis 1 kokkuvõtvalt väljatoodud eri autorite arusaamad ettevõtja kui isiku mõistest.

Tabel 1. Ettevõtja definitsioonid

Autor	Definitsioon
Carland <i>et al.</i> (1984: 358)	"Ettevõtja on isik, kes loob ja haldab ettevõtet kasumi ja kasvamise eesmärgiga. Ettevõtjat iseloomustab peamiselt tema innovaatiline lähenemine..."
Papulová, Papula (2015: 515)	"Mitte ainult looja ja äriidee peamine elluviija vaid tavaliselt langevad tema peale ka ettevõtte edasise käekäigu lootused"
Uzunidis <i>et al.</i> (2014: 2)	"Ettevõtja kui indiviid leiab vajalikud ressursid keskkonnas, kuhu ta oma ettevõtte loob. Isik kehastab ettevõtluse funktsiooni."
Ireland, Webb (2007: 916)	"Ettevõtjad loovad riskantseid ettevõtteid, mis põhinevad ja on ajendatud nende eneste identiteedist."

Allikas: Autori koostatud; (Carland *et al.* 1984: 358; Papulová, Papula 2015: 515; Uzunidis *et al.* 2014: 2; Ireland, Webb 2007: 916) põhjal.

Käesoleva töö raames kasutab autor läbivalt Carland *et al.* (1984: 358) definitsiooni, mille kohaselt on ettevõtja ettevõtte loonud isik, kelle eesmärgiks ettevõtte kasvatamine ja kasumi teenimine. Töö kontekstis lisatakse definitsioonile juurde need isikud, kes pole veel oma ettevõtet loonud, kuid nad tegutsevad aktiivselt selles suunas. Selline käsitlus langeb kokku ka Globaalse Ettevõtlusmonitooringu poolt kasutatava definitsiooniga, mis hõlmab endas noori, kes tegutsevad selle nimel, et lähema kolme aasta jooksul oma ettevõtte luua (Global Report...2017: 21).

Järgnevalt piiritletakse vanusevahemik, mis vanuses isikuid käsitletakse antud töö raames noortena. Euroopa Liidu liikmesriikides on vanused, alates millest loetakse isikut vanemaks täiskasvanuks, väga erinevad ja ühest piirangut seatud ei ole. Seetõttu on oluline defineerida antud töö kontekstis vaatluse alla tulevad isikud

OECD ja Rahvusvaheline Tööorganisatsiooni (ILO) käsitluses peetakse noorte ülempiiriks 24 eluaastat, mil lõpetatakse kohustuslik haridustee ja alustatakse tööga (Definiton of...2013: 2). Eurostati publikatsioonides võetakse noorena isikuid, kelle vanus jääb vahemikku 15-29 aastat. (Being Young in...2015: 39) Mõnevõrra kõrgena tunduva kehtestatud vanuse ülempiiri põhjusena tuuakse välja asjaolu, et täiskasvanuks peetakse finantsiliselt iseseisvat isikut. Võrreldes varasemaga on noorte, kes pärast keskkooli lõpetamist jätkavad oma haridusteed ülikoolis, osakaal kasvanud. Samuti on nii-öelda üleminekufaas täiskasvanuikku pikenenud, kuna noortel on keeruline leida pärast haridustee lõpetamist esimest töökohta. Lisaks on noortele tekkinud raskused taskukohase elukoha leidmisega, mistõttu pikeneb jällegi aeg, millal ollakse vanematest sõltuvuses. (Youth in Europe...2009: 18) F. Chigunta (2002: 7-8) peab samuti noorteks ettevõtjateks isikuid vanusevahemikus 15-29, kuid jagab lisaks noored ettevõtjad veel kolme rühma:

- 15-19 aastased eel-ettevõtjad (*pre-entrepreneurs*),
- 20-25 aastased lootustandvad ettevõtjad (*budding entrepreneurs*),
- 26-29 aastased arenevad ettevõtjad (*emergent entrepreneurs*).

Lähtuvalt eelnevast ning andmete kogumisega seatud piirangutest seatakse noorte defineerimisel vanuse ülempiiriks siiski 24 eluaastat, mis langeb kokku OECD poolt kasutusel oleva piiritletusega. Noorte vanuse alampiiriks määratakse 18 eluaastat, kuna nooremad isikud on suuresti hõivatud hariduse omandamisega ning ettevõtluse peale erilist tähelepanu veel ei pöörata.

Noorte ettevõtluse taset mõjutavate tegurite analüüsimisel on oluline mõista vajaduspõhise ja võimaluspõhise ettevõtluse erinevust ja seda, miks antud töö kontekstis keskendutakse võimaluspõhisele ettevõtlusele. Mõlemad on küll ettevõtluse vormid, kuid nende tekke ja arengu põhjused on erinevad, mistõttu avaldavad teatud tegurid neile ka erinevat mõju (Fuentelsaz *et al.* 2015: 247). Vajaduspõhine ehk „kaitsev“ ettevõtlus on

piiratud ressursside tingimustes loodud äriine tegevus, mille puhul pöördatakse ettevõtluse poole eesmärgiga vältida töötuks olemist. Võimaluspõhine ehk „ründav“ ettevõtlus on vastupidiselt seotud kasumliku äriidee leidmisega, mis leiab aset ka siis kui isikul on positsioon palgatöölisesena juba olemas või eksisteerivad võimalused selle leidmiseks. (Lisi 2017: 238).

Globaalse Euromonitooringu 2016. aasta raport eristab kolme majanduse arengustaadiumit, kuhu riigid lahterdatakse. Nimetatud kolm majanduse arengustaadiumit on järgnevad (2015/2016 Global Report 2016: 8-9.):

- ressursipõhine majandus, millele iseloomulikud jooned on suur põllumajandusega tegelevate väikeettevõtete arv, mille eesmärgiks on põhivajaduste täitmine ning mille toodang ei paku erilist lisandväärtust, konkureeritakse läbi hindade;
- investeeringutepõhine majandus, mille aluseks on investeeringud ja ligipääs suurematele turgudele, turul domineerivad tööstusettevõtted, mis pakuvad madalat lisandväärtust;
- innovatsioonipõhine majandus, kus on fookuses teadmus ja innovatsioon, mida kasutatakse ka konkurentsieelise loomisel, ettevõtted pakuvad kõrget lisandväärtust ja mängivad rolli majanduse edendamisel.

Vastavalt sellele on ka väljatoodud, et viimases arengustaadiumis olevates riikides on võimaluspõhise ettevõtluse osakaal ligi 80% (*Ibid.*) Riigid lahterdatakse vastavasse arengustaadiumisse tuginedes Maailma Majandusfoorumi (WEF) raportitele. 2016. aasta raporti põhjal kuuluvad enamik Euroopa Liidu liikmesriike, kaasaarvatud Eesti, innovatsioonipõhise majanduse gruppi. Rumeenia on ainsa riigina liigitatud teise ehk investeeringutepõhise majanduse rühma. Horvaatiat, Ungarit, Lätit, Leedut, Poolat ja Slovakkia kirjeldatakse kui üleminekufaasis olevaid riike, kes on hetkel üle minemas teisest etapist innovatsioonipõhisele majandusele. (The Global...2016: 38) Kuna enamik Euroopa Liidu liikmesriike on liigitatud kolmandasse etappi, kus domineerib nii noorte kui täiskasvanute hulgas peamiselt võimaluspõhine ettevõtlus, siis vaadeldakse antud töö käigus institutsionaalsete tegurite võimalikku mõju just võimaluspõhise ettevõtluse tasemele.

Eelnevalt väljatoodud definitsioonid hõlmavad endas igas eas isikuid ning ei eristata noori täiskasvanutest. Samas on ettevõtlust mõjutavate tegurite analüüsimisel oluline mõista, mille poolest erineb noorte ettevõtlus ja täiskasvanute ettevõtlusest. Antud küsimust käsitletakse järgnevas alapeatükis.

1.2. Noorte ettevõtluse eripärad

Käesolevas alapeatükis tuuakse välja noorte ettevõtlusele omased jooned ja sellest tulenevad erinevused võrreldes vanemate täiskasvanute ettevõtlusega. Antud teema on oluline mõistmaks, kas üldse ja kuidas võivad erinevad tegurid mõju avaldada noorte ettevõtjate arvule võrreldes täiskasvanutega. Esmalt kirjeldatakse aga lühidalt, miks on just noorte ettevõtluse arendamine oluline riigi üldise majandusliku ja sotsiaalse arengu kontekstis.

Ettevõtlus annab noortele võimaluse anda oma panus neid ümbritseva keskkonna arengusse läbi uute töökohtade, mis on eriti oluline Euroopa Liidu liikmesriikides noorte kõrge töötuse määra tõttu. Kuna on täheldatud, et noored ettevõtjad võtavad meelsasti tööle pigem omaealisi inimesi, võib see kaasa aidata noorte olukorra parandamisele tööturul, mis omakorda aitab kaasa üldisele majandusarengule. Samuti toovad uued väikeettevõtted endaga kaasa eeliseid tarbijate jaoks. (Chigunta 2002: 2) Põhjuseks on asjaolu, et ettevõtete vaheline konkurents suureneb, mis omakorda tähendab, et ettevõtted peavad pakutavate toodete kvaliteeti tõstma või siis leidma võimalusi, kuidas olemasolevate toodete või teenuste hinda langetada.

Noored on innovaatilised ja tegutsevad tihti tegevusvaldkondades, kus on veel arenguruumi, mistõttu saavad noored neis sektorites oma ideedega ja uue perspektiiviga kaasa aidata uute tegevusvaldkondade arengule. Sellist olukorda on näiteks tihti täheldatud IT sektoris, kus noorte ideedest kasvavad välja lõpuks iseseisvad tegevusharud. Lisaks tulevad ettevõtjana omandatud oskused, nagu kriitiline mõtlemine, riskitaluvus, meeskonnatöö oskus ja juhtimine, kasuks ka hilisemas elus, olenemata sellest, kas oma karjääri jätkatakse palgatöölisena või ettevõtjana. Samuti on leitud, et noortel ettevõtjatel on võrreldes keskmisega kõrgem eluga rahulolu. (Kew *et al.* 2013: 12)

Põhjuseid, miks noortel on soov palgatöö asemel ettevõtluse poole pöörduda, on mitmeid. Soov olla iseseisev ja omaenese ülemus, mis võimaldab neil endil otsustada, kuidas oma ideid ellu viia ja mis suunas neid hiljem arendada. Samuti kaldub rohkem noori altruismi poole, mistõttu ei ole neile alati kõige olulisem kõrge sissetulek vaid näiteks läbi sotsiaalse ettevõtluse oma elukeskkonna parendamine ja teiste inimeste aitamine. Lisaks hindavad noored teadmisi ja isikuomadusi arendavaid väljakutseid, mida uue ettevõtte asutamine ja oma visiooni elluviimine kindlasti neile pakub. (Schoof 2006: 12-13) Noori ettevõtjaid iseloomustab ka vajadus midagi saavutada, mistõttu ei seata alati kasumit peamiseks eesmärgiks, sihiks seatakse hoopis eneseteostus läbi mille jätavad nad endast jälje tulevikku (Olugbola 2017: 4).

Samuti on leitud sarnaseid iseloomujooni ja omadusi noorte hulgas, kes on olnud edukad ettevõtlusega tegelemisel. Noored oskavad hästi tuvastada turul eksisteerivaid võimalusi, võrreldes täiskasvanutega ollakse aga oma võimete hindamisel realistlikumad, mis tähendab, et noored on teadlikud oma oskustest ja on võimelised hindama, kas nad on suutelised olemasolevat võimalust ära kasutada (Globaalne ettevõtlusmonitooring...2013: 44). Geldhof *et al.* (2014: 438) toovad edukate noorettevõtjate puhul muuhulgas välja finantsilise riski ja survega toimetulemise, innovatsioonile orienteerituse, samuti rõhutatakse mentorite tähtsust nende elus, kelleks võivad olla näiteks ettevõtlusega tegelevad vanemad, tuttavad või õppejõud, kes annavad noortele usku, motivatsiooni ja tuge selle jaoks, et nad tahaksid ja oleksid võimelised oma ideid ellu viima. Lisaks on täheldatud, et Euroopa Liidus on kõrgemalt haritud noored need, kes on agaramad ettevõtlusega tegelema (Youth Entrepreneurship...2015: 16). Chigunta (2002: 12) lisab eelpoolt nimetatule omaltpoolt järgnevad tegurid, mis iseloomustavad noori ja edukaid ettevõtjaid:

- ärivisioon ja äriplaneerimine,
- positiivne suhtumine ettevõtlusesse,
- võime leida ja ära kasutada turul leiduvaid tühimikke,
- kannatlikkus, sihikindlus ja vastupidavus.

Väljatoodud edukate noorte ettevõtjate tunnusjoontest kujuneb välja pilt, mis annab aimu, miks noorte ettevõtlus võib ühe põhjusena täiskasvanute omast erineda. Mitmed eelnevalt väljatoodud tegurid on arendatavad läbi aja ja kogemuste, mis tähendab, et vanematel

isikutel on noorte ees eelis, kuna neil on olnud rohkem aega koguda teadmisi, mis annavad neile suure osa noorte ees juba eelise.

Nimetatud eelised vanemate ettevõtjate puhul väljenduvad näiteks läbi ettevõtte finantseerimise. Investeeringute või toetuse jaotamisel võetakse ettevõtja eelnevat kogemust arvesse, kuna võib eeldada, et tema loodud ettevõtte kujutab endast väiksemat riski ja on lõpptulemusena seetõttu ohutum investeering (Minola *et al.* 2013: 225). Noortel ettevõtjatel on võrreldes täiskasvanutega ka algselt väiksemad säästud, mis tähendab, et neil puuduvad võimalused oma ideed rahastada (Policy Brief on...2012: 10). Seetõttu peavad noored sageli leppima perekonnalt saadud toetusega, kuna neil puudub piisav eelnev kogemus, et näiteks pangalt vajaminevas summas laenu saada. See jällegi toob kaasa ressursside piiratuse ning vähendab võimalust, et loodud ettevõtte osutub pikas perspektiivis edukaks. (Minola *et al.* 2014: 245)

Lisaks suurematele finantsiliste võimalustele on vanemate ettevõtjate kasutuses sageli ka suurem sotsiaalne kapital. Varasema karjääri jooksul tekkinud suhtevõrgustik ning kogemused annavad neile ligipääsu oma toodete või teenuste ekspordiks koduriigist väljapoole. Noortel selline võimalus enamasti puudub, mistõttu on noorte poolt loodud ettevõtetel ekspordimahud võrreldes vanemate isikute poolt loodud ettevõtetega madalamad. (Westhead *et al.* 2001: 351) Lisaks pakuvad nii isiklikud kui ka tööalased kontaktid informatsiooni turul valitsevate võimaluste ja riskite kohta, mis vähendab ettevõtja jaoks ebakindlust ja transaktsioonikulusid (Bönte *et al.* 2009: 272). Kooslus suuremast finantsilisest ja sotsiaalsest kapitalist täiskasvanute puhul tähendab ka seda, et neil on kergem kaasata oma tegemistesse abijõudu ja konsultante (Minola *et al.* 2014: 245).

Samuti on noored võrreldes täiskasvanutega rohkem innovatsioonile suunatud ja tihti peale tullakse välja uute toodete ning teenustega, mida turul veel ei ole (Kew *et al.* 2013: 39). Põhjuseks on asjaolu, et noored on võimekamad uut informatsiooni kiiremini hoomama ja seeläbi kiiremini reageerima turul muutunud tingimustele ja tarbijate uuenenud ootustele. Samuti ei kardeta võtta riske ning probleemide lahendamisel eelistatakse pigem rakendada proaktiivset lähenemist. (Minola *et al.* 2014, 247)

Sarnaselt täiskasvanutega alustavad ka noored oma ettevõtteid enamasti jaekaubanduse sektoris, mida iseloomustavad madalad sisenemisbarjäärid ja väiksed marginaalid. Tihedast konkurentsist tingituna on seal küll keeruline läbi lüüa, kuid see võimaldab noortel hilisemaks eluks ettevõtluseks vajalikke oskusi arendada. (Kew *et al.* 2013: 42) Sellega võib kooskõlas olla ka asjaolu, et isikutel, kes loovad noorena oma ettevõtte, on ka pikem ettevõtja karjäär ning nad loovad tõenäolisemalt ka järgnevalt uusi ettevõtteid. Vanemate puhul võib täheldada vastupidist tendentsi – tegeletakse ainult ühe ettevõttega ja pärast seda oma karjäär lõpetatakse. (Minola *et al.* 2014: 247)

Noorte loodud ettevõtted on võrreldes täiskasvanutega küll Euroopa Liidus väiksemad, kuid see eest ollakse ambitsioonikamad ja plaanitakse tulevikus luua rohkem töökohti (Globaalne ettevõtlusmonitooring...2013: 44). Noorte puhul on märgatud ka tendentsi olla poole kohaga ettevõtja. Selline hübriidettevõtlus, mis varasemalt oli iseloomulik vanematele ettevõtjatele, on nüüd omane noortele, kuna see võimaldab neil ettevõtluse kõrvalt tegeleda kas palgatööga oma ettevõtte finantseerimiseks või haridustee lõpetamisega. Kuna enamasti on sellistel juhtudel vähemalt esialgu tegu üsna väikeste ettevõtmistega, siis kaasnevad sellega väiksemad finantsilised kohustused ja riskid. Tüüpilised valdkonnad, kus noored ettevõtjad tegutsevad poole kohaga on lastehoid, kosmeetikasektor ja jaekaubandus (Youth Entrepreneurship...2015: 17).

Noortel on võrreldes täiskasvanutega ka suurem soov tegeleda ettevõtlusega kui täiskasvanutel. Ettevõtlusega tegelemise huvi ja vanuse vahel on leitud tagurpidi U-kujuline seos ehk vanuse suurenedes huvi teatud hetkeni kasvab ning seejärel hakkab jälle vähenema. Vanus, mil on inimestel kõige kõrgem huvi ettevõtluse vastu on 22 eluaastat, samas vanuses peetakse ka ettevõtlusega alustamist kõige realistlikumaks. (Minola *et al.* 2016: 23). Noorte puhul peab aga ka täheldama, et reaalselt ettevõtlusega tegelevate isikute osakaal on üsna väike ja jääb alla samale näitajale täiskasvanute hulgas, millest võib järeldada, et noortel seisavad võrreldes vanemate ettevõtjatega ees barjäärid, mis takistavad neil ettevõtlushuvi realiseerida (Minola *et al.* 2014: 236). Nendeks takistuseks on näiteks haridus- ja ettevõtlusprogrammide madal tase, mis ei arenda noorte teadmisi piisavalt, vähesest kogemusest tulenevad probleemid nii finantseerimise kui koostööpartnerite leidmisel ja turul valitsev skeptitsism noorte poolt pakutavate toodete või teenuste kohta (Policy Brief on...2012: 10).

Eelnevalt kirjeldatust võime järeldada, et noorte ja täiskasvanud ettevõtjate vahel eksisteerivad teatavad erinevused ja seeläbi võivad neid mõjutada teistsugused takistused, mida peab tegurite mõju ettevõtluse tasemele analüüsimisel arvesse võtma. Tegurite teoreetilist tausta tutvustatakse lähemalt järgnevas alapeatükis.

1.3. Ülevaade noorte ettevõtlust mõjutavatest teguritest

Tuginedes varasemale kirjandusele antakse järgnevas alapeatükis ülevaade potentsiaalsetest teguritest, mis võivad mõjutada noorte ettevõtluse taset Euroopa Liidus ning mida analüüsitakse hiljem käesoleva töö empiirilises osas. Samuti kirjeldatakse lühidalt, mida mõeldakse institutsioonide all ning selgitatakse, miks on need teooria kohaselt ettevõtlusega seotud.

Institutsioonid koosnevad kognitiivsetest, normatiivsetest ja regulatiivsetest struktuuridest ja tegevustest, mis lisavad sotsiaalse käitumisele stabiilsust (Scott 2001: 33). Kognitiivsed struktuurid mõjutavad seda, kuidas isikud oma ümber olevat keskkonda tõlgendavad. Ühiskondades, kus väärtustatakse ja hinnatakse innovatsiooni ning püüeldakse eneseteostuse poole, võib iseloomupõhisele ettevõtluse tõlgendusele tuginedes eeldada kõrgemat ettevõtluse taset. Normatiivsed struktuurid hõlmavad endas ühiskonnale omaseid väärtuseid ja norme, näiteks kuidas suhtutakse ettevõtja ametisse. (Valdez, Richardson 2013: 1155-1157) Regulatiivsed struktuurid sätestavad piirid ja seadusliku raamistiku, millel on ka kõige suurem mõju nii ettevõtlusele kui ka majandusele üldiselt. Valitsuse tasemel on võimalik muuta ettevõtjate otsuseid ja tegevusi läbi regulatsioonide kehtestamise või leevendamise. Lisaks tuleb arvesse võtta ka mitteformaalseid institutsioone, mis võivad sätestada piiranguid nii ettevõtjatele kui ka poliitikutele (Gohmann 2010: 298). Mitteformaalseid institutsioone kirjeldatakse kui reegleid, mida ametlikult ei rakendada, kuid nad eksisteerivad kõrvuti koos formaalsete institutsioonide ja seadustega (Coyne 2008: 23). Sinna alla kuuluvad näiteks religioossed uskumused ja kultuuriline taust.

Institutsioonid seavad raamistiku meid ümbritsevale sotsiaalsele keskkonnale, kuhu alla kuulub muuhulgas ka ettevõtlus. Sellest tulenevalt on alust arvata, et ettevõtjate käitumine ning ettevõtluse protsess tervikuna on institutsioonide poolt mõjutatav. Institutsioonide poolt loodav keskkond võib muuta, milliseid võimalusi inimesed turul leiavad, kas ja mis

tüüpi ettevõtet nad tahavad luua, kuidas nad seda finantseerivad ja kui suureks need ettevõtted kasvavad. (Valdez, Richardson 2013: 1150). Järgnevalt tuuakse täpsemalt välja, millised tegurid ja mis suunas võivad noorte ettevõtluse taset Euroopa Liidus mõjutada ning selgitatakse nende seoste teoreetilist tagapõhja.

Ettevõtete tegevusvabaduse taset peetakse üheks olulisemaks teguriks, mis mõjutab ettevõtlusega tegelemise taset. Paindlik turg ja kasumi teenimise võimalus loovad ettevõtjatele paremad tingimused oma tegevust alustada ja arendada (Angulo-Guerrero *et al.* 2017: 31). Ettevõtte tegevusvabadus on üpriski lai kontseptsioon ning see koosneb omakorda mitmetest teguritest, mistõttu vaadeldakse ettevõtluse taseme hindamiseks eraldi tegureid, mille summana kujuneb välja ettevõtete tegevusvabaduse tase ja mis seetõttu võivad ettevõtluse taset mõjutada.

Üks tegur, mida võetakse ettevõtte tegevusvabaduse hindamisel arvesse on administratiivsed regulatsioonid ja kohustused, millega tuleb ettevõtjatel silmitsi seista nii ettevõtte püstitamise kui ka hilisemalt selle juhtimise käigus. Seega võib neid ettevõtte loomisfaasis vaadelda kui sisenemisbarjääre, mida ettevõtja peab ületama hakkama. (Fuentelsaz *et al.* 2015: 249) Ettevõtte registreerimine, tegevuslubade hankimine, ehitusload, maksudega seotud nõuded ja omandiõiguse regulatsioonid – kõik need on asjad, millega peab ettevõtja oma tegevuses arvestama (Schoof 2006: 52). Tugevalt reguleeritud administratiivsed protsessid võivad signaaliseerida ettevõtjale, et nende tegevust tahtetakse piirata. Seetõttu suhtutakse neisse kui trahvidesse, mida võetakse arvesse alternatiivkulude hindamisel otsustamaks, kas oma ettevõtte loomine on otstarbekas või mitte (Levie, Autio 2011: 1397-1398).

Nimetatud regulatsioonid võivad noorte puhul tuntavat mõju avaldada, kuna nad ei ole selliste takistustega varem kokku puutunud. Suurimaks probleemiks on see ettevõtte alustamisel, kuna väheste kogemuste tõttu võib kogu administratiivne protsess neilt nõuda rohkem aega, vaeva ja finantsilisi ressursse kui sinna ollakse võimelised panustama. (Schoof 2006: 52) Väheste finantsiliste ressursside tõttu on noortel keerulisem palgata abijõudu ka näiteks konsultantide või raamatupidajate näol, kes aitaks neil regulatsioonide labürindis edukalt orienteeruda.

Administratiivsete protsesside alla liigitatakse omakorda ka ettevõtte pankrotiga seostuvad seadused ja regulatsioonid. Samuti tuuakse välja, et paljudes riikides on tagajärjed ettevõtte ebaõnnestumise korral liialt rängad, mis suurendab ettevõtlusega tegelemise riski ja seetõttu võib vähendada noorte huvi ettevõtlusega tegelemise vastu. (Schoof 2006: 54) Kuigi noored on tüüpiliselt võrreldes täiskasvanutega riskialtimad, siis võetakse otsustusprotsessis arvesse, et ebaõnnestumine võib avaldada suurt mõju nende edasisele elule ja karjäärile. Sellel põhjusel peetakse pankroti seaduste raames oluliseks uuesti alustamise võimaluse olemasolu, mis annab maksejõuetule isikule võimaluse peale ebaõnnestumist uuesti alustada. Pankrotiga seostuvate regulatsioonide puhul on tasakaalu leidmine laenaja ja laenuandja õiguste vahel keeruline ning nende mõju ettevõtluse tasemele on teooriale tuginedes kaheksugune. Seadused, mis soosivad laenajat, vähendavad riski, mis võib ajendada isikuid rohkem ettevõtlusega tegelema. Samas võib see aga tuua läbi kõrgemate intressimäärade ja nõuete raskusi finantseerimisel. (Estrin *et al.* 2017: 981-982)

Varasemalt läbiviidud empiirilised uurimused on antud teooriaid kinnitanud. Djankov *et al.* poolt läbiviidud uuringus vaadeldi ettevõtte alustamisele kuluvat aega ja rahalisi kulusi. Selle käigus leiti, et üleliia kõrged administratiivsed regulatsioonid takistavad ettevõtluse arengut, kuna vajaminevad ressursid ettevõtte algfaasis on liialt kõrged. (Djankov *et al.* 2002 15-16) Empiirilise analüüsi tulemusena kinnitasid seda ka Fuentelsaz *et al.* (2015: 254), kes leidsid, et administratiivsete regulatsioonide leevendamisel on võimaluspõhise ettevõtluse aktiivsuse tasemega statistiliselt oluline positiivne seos ehk regulatsioonide leevendamine toob kaasa ettevõtluse taseme tõusu. Sobel *et al.* (2007: 230) kasutasid oma analüüsi läbiviies WEF-i poolt koostatud indeksit, mille puhul leitakse keskmine vastus küsimusele kui keeruline on ettevõtte alustamine vastanud isiku riigis. Analoogiliselt leiti, et rangemad regulatsioonid on inimestele barjääriks oma ettevõtte loomisel.

Teiseks teguriks, mis kujundab ettevõtte tegevusvabaduse taset ja sellega ka ettevõtluse taset, on juurdepääs rahastamisele läbi laenude, investeringute või muude vahendite. Suur osa loodavatest ettevõtetest vajavad tegevuse alustamiseks teatud hulgal kapitali, mis loob vajaduse kaasata ettevõttevälist rahastamist (Levie, Autio 2008: 241). Ettevõtja piiratud finantsilise ressursi tõttu võib kapitalipuudus osutada neile ületamatuks

sisenemisbarjääriks (Blanchflower, Oswald 1998: 20). Sellest tulenevalt on olulised meetmed, mis võimaldaks parandada noorte ettevõtjate ligipääsu vajalikule finantseerimisele. Enamasti on ligipääs rahastamisele seotud finantsilise vabadusega, mis reeglina kasvab kooskõlas finantsturu arenguga ehk mida arenenum on finantsturg, seda rohkem finantsilist vabadust ja suurem juurdepääs rahastamisele (Fuentelsaz *et al.* 2015: 250).

Kui väiksemate ja oma ülesehituselt lihtsamate ettevõtete puhul käib finantsikaasamine enamasti esmajoonel läbi perekonna ja tuttavate, hilisemalt vajadusel läbi pankade või krediidi ettevõtete, siis ettevõtted, kus on tegevuse käivitamiseks vaja suuremat algkapitali, peavad panustama riskikapitalile ja äriinglitele, mis võib rahastamise leidmise veelgi keerulisemaks teha. Selliseid ettevõtteid iseloomustavad enamasti innovaatilised ideed ja keskmisest kõrgema riskiga ärimudelid. Innovaatilised ettevõtted on olulised uute turgude ja vajaduste loomiseks, kuid samas võivad täiesti uued tooted või teenused tekitada laenaja ja laenuandja vahel info asümmeetria, kuna laenuandjal puuduvad varasemad näited, mille põhjal idee võimalikku edukust ja laenu tagasimaksmise võimet hinnata. See teeb pankadel ettevõtte konkreetse väärtuse määramise keeruliseks, mida võimendab veelgi asjaolu, et järjest rohkemad ettevõtted tuginevad oma tegevusprotsessis immateriaalsetele varadele, mille väärtust on võrreldes materiaaalsete varadega hoopis keerulisem hinnata. Seetõttu ei ole pangad valmis neid tagatisena tunnistama. (Lee *et al.* 2015: 370-372)

Noorte puhul võib eeldada, et nende juurdepääs rahastamisele on võrreldes vanemate ettevõtjatega veelgi rohkem piiratud. Põhjuseid, miks noored on hädas algkapitali leidmisega, on mitmeid. Kuna noortel ei ole enamasti sääste ja ei ole veel jõutud koguda endale kuuluvaid varasid, siis puuduvad neil laenu saamiseks vajalikud laenu tagatised. Noorte ettevõtjate väheste kogemuste tõttu pole laenuandjad valmis neile laenu pakkuma või teevad seda ainult väga kõrge intressiga, kuna ei olda kindlad, millised on noorte oskused ja kui edukalt nad oma plaani reaalselt ellu suudavad viia. Samuti võivad noored saada laenuandjalt eitava vastuse krediidisobivuse hindamise protsessi käigus, kuna nad ei suuda oma maksevõimet varasema ajaloo põhjal tõestada. Keerukad lepingud ja administratiivsed protsessid võivad samuti noori hirmutada ja seetõttu otsustatakse oma idee pigem üldse teostamata jätta. Noored ei pruugi ka kõikidest

finantseerimisvõimalustest teadlikud olla ning jätavad seetõttu tähelepanuta näiteks erinevad toetused või riskikapitali poolt pakutavad võimalused. Keerulisem on ka olukord siis kui turul ei ole piisavalt laenupakkujaid, kelle siht ongi ettevõtluse finantseerimine. (Schoof, 2006: 41-44)

Varasemalt läbiviidud uurimused on leidnud, et eelpool väljatoodud teooria leiab kinnitust ka empiirilise analüüsi käigus. Aparicio *et al.* (2016: 56) vaatlesid 43 riigi ettevõtluse taset ja isikute juurdepääsu rahastamisvõimalustele kaheksa-aastase perioodi vältel. Analüüsi tulemusena leiti, et ligipääsul kapitalile on positiivne mõju võimaluspõhise ettevõtluse tasemele. Tulemusi on kinnitanud ka Fuentelsaz *et al.* (2015: 256) poolt läbi viidud empiiriline analüüs. Samas on aga ka üksikuid uurimusi, mille käigus ei ole antud teoreetiline taust täielikult kinnitust leidnud. 2008. aastal läbiviidud uurimuses leiti, et rahastamisele juurdepääsu tase ei ole ettevõtluse tasemega statistiliselt oluliselt seotud ja seega ei mängi rolli ettevõtjate otsustusprotsessis, kas ettevõtlusega tegelemist alustada või mitte (Grilo, Thurik 2008: 1132). Tuleb aga eristada, et antud juhul uuriti suhtumist ettevõtlusega tegelemise võimalikkusesse, mis võib tähenda, et rahastamisega seotud probleemide peale ei pöörata algselt idee väljakujundamisel niivõrd suurt tähelepanu. Probleemiks võib see aga saada siis kui on tarvis reaalselt oma tegevuse tarvis rahastust leida.

Riigi finantspoliitika määrab läbi maksumäärade taseme hinna, millega tuleb arvestada ettevõtlusega tegelemisel. Kõrged maksumäärad toovad endaga kaasa väiksema inimeste arvu, kes tahavad majanduse arengusse panustada. Keskmisest kõrgem on vähenemine ettevõtjate puhul, kes tahavad luua midagi innovaatilist, sest sellega kaasneb kõrgem ebakindlus ja risk. Kõrgete ja progressiivsete maksumäärade korral oleks neil kasulikum jätkata palgatöötajatena, kuna ettevõtlusega teenitav kasumit ei peeta riskifaktori tõttu piisavaks. (McMullen *et al.* 2008: 880) Teisalt on jällegi väljatoodud, et riikides, kus panustatakse sotsiaaltoetustesse rohkem, on ettevõtjate poolt saada soovitavad kasumid väiksemad kui riikides, kus sotsiaalsed toetused on väiksemad (Aidis *et al.* 2010: 10).

Kõrgeid maksumäärasid seostatakse ka üleüldiselt suurema valitsuse osalusega majanduses. Valitsuse tegevusvaldkonna laienedes suurenedes väheneb aga ettevõtjatel võimalus tegutseda (Fuentelsaz *et al.* 2015: 249). Selline olukord on tingitud asjaolust, et valdkondades, kus valitsus tegutseb, on neile enamasti garanteeritud monopoolne

turuseisund (Bjørnskov, Foss 2008: 313) Lisaks suureneb tegevuse laienedes vajadus ressursside järele, mistõttu võib valitsussektor konkureerima hakata erasektoriga nii finants- kui ka inimkapitali pärast. Kõrged maksud ja sotsiaalsed toetused vähendavad teooria kohaselt ka inimeste soovi säästa, mis tähendab, et isikute hulk, kellel on piisavalt varasid, et oma ettevõtte luua, väheneb (Estrin *et al.* 2012: 568). Samamoodi väheneb ka inimeste arv, kes soovivad investeerida, mis on oluline noorte kontekstis, kuna nagu varasemalt väljatoodud, on just neil raskusi oma ideede finantseerimisega.

Maksumäärade kohta läbiviidud empiirilistes uurimustes on leitud, et maksumäärade ja ettevõtluse taseme vahel on olemas statistiliselt oluline seos. McMullen *et al.* (2008: 888) vaatlesid 37 riigi andmeid ja leidsid, et kõrgemate maksudega kaasnes madalam ettevõtluse tase. Aidis *et al.* (2010: 31) leidsid 47 riigi andmete põhjal, et riikide kõrgem osalustase majanduses vähendab samuti ettevõtlusega tegelevate isikute arvu.

Ettevõtjatele on oluline, et nende loodud tööd ja lahendused oleksid seadusega kaitstud ning nendest tulenev kasum jääks neile. Sellest tulenevalt on ettevõtluse puhul oluline, et riigis on intellektuaalomandi õigused kaitstud. (Bjørnskov, Foss 2008: 312) Intellektuaalomandi õigused jagunevad kolme valdkonda (Mis on...2017: 1):

1. autoriõigus,
2. autoriõigusega kaasneva õigus,
3. tööstusomandiõigus, kuhu alla kuuluvad omakorda:
 - a) kaubamärgid,
 - b) patendid ja kasulikud mudelid,
 - c) tööstusdisainilahendused.

Intellektuaalomandi tähtsust vaadeldakse kahel tasandil – vertikaalne ja horisontaalne. Vertikaalsel tasemel keskendutakse valitsusele, mis peaks tagama seadusliku raamistiku stabiilsuse. Oluline on siinkohal ka valitsusele endale seatud piirangud, mis peavad takistama olukorra tekkimist, kus valitsus võib sundvõõrandamise kaudu ettevõtte intellektuaalomandi üle võtta. Horisontaalsel tasandil on nurgakivideks sõltumatud kohtuorganid ja selgelt sõnastatud seadused. (Estrin *et al.* 2012: 567)

Ebaefektiivsed intellektuaalomandi õigused mõjutavad kõige rohkem kasvupotentsiaaliga ettevõtteid, kuna neil on rohkem kaotada sundvõõrandamise või ootamatu kohtulahendi

tõttu. Riskiohus on ka noored, kuna neil puuduvad intellektuaalomandiga varasemad kogemused, mistõttu on neile eriti olulised selged ja läbipaisvad seadused. (Estrin *et al.* 2012: 568) Puudulikud intellektuaalomandi õigused toovad endaga kaasa ka „kiskjalikud“ ettevõtlusvormid, mis üritavad seadusi ära kasutades teiste ideid ära kasutada ja selle arvelt kasumit teenida (Henerkson, 2007: 730).

Kasutades intellektuaalomandi seaduste kohta käivad indeksit, leidis Fuentelsaz *et al.*, et efektiivsed intellektuaalomandi õigused mõjutavad positiivselt ka ettevõtluse taset (2015: 254). Neid tulemusi on kinnitanud ka Estrin *et al.*, kes jõudsid selle tulemuseni võrreldes 47 riigi andmeid viie aasta lõikes (2012: 578).

Ettevõtlust taset mõjutava formaalse tegurina on välja toodud ka riikide panustamine haridusse. Ligipääs haridusele võimaldab noortel koguda teadmisi ja arendada oskusi, mis parandavad nende edasise elu kvaliteeti, kõrgem haridustase tagab tulevikus neile ka kõrgema palga (Wu, Wu 2008: 733) Ettevõtluse puhul rõhutatakse eriti ülikoolihariduse tähtsust, mis suurendab noorte iseseisvust ja riskitaluvust, mis omakorda teeb ettevõtlusega tegelemise neile atraktiivsemaks. Samuti arenevad tänu kõrghariduse omandamisele noorte kognitiivsed võimed, mille kaudu suudetakse paremini tunnetada turul leiduvad võimalusi. Leitud võimalusi ollakse tänu parematele teadmistele ja oskustele valmis edukamalt realiseerida (Jimenez *et al.* 2015: 206). Lisaks on kõrgemalt haritud riikides täheldatud arenenumat ettevõtluskultuuri, mis on tingitud hariduse positiivsest ülekandefektist. Seetõttu on nendes riikides ka ettevõtluse tase kõrgem (Dheer 2017: 823).

Ettevõtluse taseme seisukohalt tuleb vastukaaluks arvestada asjaoluga, et kõrgem haridustase toob endaga kaasa rohkem võimalusi tööturul. Sellest tulenevalt võib palgatöölise positsiooniga kaasnevad eelise kaaluda üle ettevõtlusega kaasnevad kulud, riskid ja ebakindluse (Dheer 2017: 823). Kuigi üldise majandusarengu seisukohalt on see igati positiivne, siis võib see aga tähendada, et haridustaseme ja ettevõtlusaktiivsuse seos ei pruugi olla ühemõtteline.

Varasemate uurimuste tulemusena on leitud, et ettevõtluse taseme kasv on seotud haridustasemega (Jimenez, *et al.* 2015: 210). Samale järeldusele jõudis ka Dheer (2017: 832). Vastukaaluks on aga ka leitud, et ettevõtlusega tegelemise ja haridustaseme vahel

seos puudub, põhjenduseks toodi välja ka eelnevalt mainitud asjaolu, et parema hariduse korral pöördub suur osa inimesi hoopis palgatöö poole (Van der Sluis *et al.* 2004: 19). Siinkohal on oluline aga märkida, et uuringusse oli kaasatud erinevate arengutasemetega riike. Madala arengutasemetega riikides, kus on levinum vajaduspõhine ettevõtlus, võivad investeeringud haridusse kaasa tuua palgatööliste arvu tõusu. Euroopa Liidu riikides, kus on enamasti levinum võimaluspõhine ettevõtlus, võib siiski eeldada, et panustamine haridusse toob noorte puhul kaasa ettevõtluse taseme tõusu.

Ettevõtluse tasemele võivad otsesemat mõju avaldada investeeringud teadus- ja tegevusarendusse (T&A), mis loovad uusi teadmisi ja tehnoloogilisi arenguid ning mille rakendamine toob endaga kaasa uusi ärivõimalusi, mida on võimalik ettevõtjatel ära kasutada (Dvouletý 2017: 15) Üheks T&A sisendiks on ettevõtlusinkubaatorid, mis aitavad innovaatilistel ettevõtetel oma tegevust alustada. Ettevõtlusinkubaatorite raames pakutakse ettevõtjatele abi järgnevates valdkondades (Roig-Tierno *et al.* 2015: 2290):

- aidatakse välja selgitada, kas noore ettevõtja idee on turul kohta;
- pakutakse nõustamisteenuseid ja informatsiooni finantseerimise ja regulatsioonide kohta;
- abistatakse äriplaani koostamisel;
- toetatakse ettevõtteid nende esimestel kõige kriitilisematel tegevusaastatel.

Teiseks sisendiks on tehnoloogiakeskused, mille eesmärgiks on ettevõtete vahelise konkurentsi suurendamine läbi innovatsiooni ja tehnoloogiliste lahenduste. Tehnoloogiakeskused aitavad kaasa tootmiseks vajalike materjalide leidmisel, tootmisprotsessi väljatöötamisel ja kvaliteedikontrollil. Lisaks tehakse ettevõttega koostööd tootmisprotsessi arendamiseks. Keskuste pikaajaline eesmärk on luua ettevõtetele piisavalt tugev alusbaas, mille põhjalt saadakse edasipidiselt iseseisvalt hakkama ning mis oleksid omakorda võimelised tüarettevõtteid looma. Kolmandaks T&A väljundiks on ülikoolide tegevuse toetamine. Ülikoolide ja inkubaatorite koostöö võimaldab jagada teadmisi ja aitab kaasa innovaatiliste lahenduste leidmisele. Lisaks edendab see noorte seas ettevõtlusega seotud spetsiifilisi teadmisi (Roig-Tierno *et al.* 2015: 2291).

Sarnaselt kõrgemale haridusele omavad ettevõtlusinkubaatorid, tehnoloogiakeskused ja ettevõtlust julgustavad ülikoolid kultuurilist mõju. Läbi oma tegevuse aidatakse ettevõtluse kui ameti mainet tõsta. See aitab muuta noorte suhtumist ning paneb rohkem noori mõtlema palgatöö asemel ettevõtlusega tegelemisele. (Packham *et al.* 2010: 569) Sellega suureneb potentsiaalsete noorte arv, kelle seast võivad edukad ettevõtjad ajapikku välja kujuneda.

Varasemalt on T&A tähtsust ettevõtluse kontekstis uurinud Roig-Tiermo *et.al* (2015: 2292), kes täheldasid, et suurem panus teadus- ja tegevusarendusse toob endaga kaasa ettevõtlusaktiivsuse kasvu. Põhjamaades läbiviidud uuring aga statistiliselt olulist seost ettevõtluse taseme ja T&A vahel ei leidnud, võimaliku põhjusena toodi välja, et tehtud investeeringud ei olnud suunatud piisavalt efektiivselt innovaatiliste ideede tekkeks ja arendamiseks. (Dvouletý 2017: 28).

Eelnevalt väljatoodud tegureid võib vaadelda kui formaalseid tegureid. Ettevõtluse puhul tuleb arvestada lisaks ka mitteformaalsete institutsionaalsete teguritega, sinna alla kuulub isikuid ümbritsev kultuuriline ruum ning seda mõjutavad tegurid, mis kaudselt on seoses ka ettevõtluse tasemega. Üheks teguriks, mis kultuuriruumis võib olla levinud, on korruptsioon, mille käigus on vastavad käitumismallid ja tegevusviisid nii laialt levinud, et korruptiivset käitumist peetakse tavaliseks ja võetakse oma tegevuse planeerimisel arvesse (Estrin *et al.* 2012: 567). Kuna korruptsiooni täielik väljajuurimine ei toimu aastatega vaid pigem aastakümnetega, siis võib oletada, et eelkõige Ida-Euroopa ajaloolisest taustast tulenevalt, on see Euroopa-Liidu kontekstis jäänud relevantseks tänaseni (Aidis *et al.* 2010: 6).

Korruptiivne ettevõtluskeskkond on kahjulik alles alustavatele noortele ettevõtjatele mitmel põhjusel. Esiteks võib see vähendada isikute motivatsiooni ettevõtlusega tegeleda, kuna ei soovita moraalsetel põhjustel kaasa lüüa korruptiivses keskkonnas. Teiseks soosib see ettevõtlust, mille eesmärk on teenida kasumit teiste arvelt ise midagi tootmata, see jällegi vähendab ülejäänud elanikkonna usaldust ettevõtjate vastu. (*Ibid.*) Kuna korruptiivses keskkonnas liiguvad ettevõtete teenitud tulud ametnikele, siis vaadatakse neid kui lisamakse ja transaktsioonikulusid, mida ettevõtjad peavad oma tegevuse käigus tasuma, mis vähendab veelgi soovi ettevõtlusega tegelemiseks, kuna nende potentsiaalne kasum väheneb (Anokhin, Schulze 2009: 467).

Asjaolu, et ühiskonnas tunnetatav korruptsioonitase on negatiivses seoses ettevõtluse tasemega on läbi empiirilise analüüsi näidanud Estrin *et al.* (2012: 575). Tulemuseni, et kõrgem korruptsioon vähendab ettevõtluse taset on jõudnud ka teised autorid. Samas on lisatud, et korruptsiooni tunnetamise mõju on üldiselt üsna väikene ja kuigi korruptsiooni vähendamine on oluline, on seda valitsusametnikel raske läbi viia, kuna inimeste tunnetus ei pruugi alati ratsionaalne olla, mistõttu võivad isikud vaadata end ümbritsevat keskkonda korruptiivsena, kuigi tegelikult see seda ei ole (Aidis *et al.* 2010: 32).

Käesolevas peatükis kirjeldati lühidalt tegureid, mis võivad teooriast lähtudes mõjutada noorte ettevõtluse taset Euroopa Liidus. Enamikke tegureid võib pidada formaalseteks institutsionaalseteks teguriteks, mis tähendab, et neid on võimalik läbi poliitiliste sammude muuta. Korruptsiooni näol on esindatud ka mitteformaalsed tegurid, mille muutmine on keerulisem, kuna need on ajajooksul kultuuriga põimunud. Kokkuvõttes saab varasemale kirjandusele tuginedes välja tuua järgnevad tegurid, mis mõjutavad noorte ettevõtluse taset:

- administratiivsed regulatsioonid,
- juurdepääs kapitalile,
- maksumäär,
- intellektuaalomandi õigused,
- panustamine haridusse,
- panustamine teadus- ja tegevusarendusse,
- korruptsioonitase.

Töö empiirilise osas selgitatakse, milliseid näitajaid kasutatakse antud tegurite kirjeldamiseks, antakse ülevaade kasutatavatest andmetest ja metoodikast ning viiakse läbi empiiriline analüüs selgitamaks, kas nimetatud tegurid on statistiliselt olulised noortele Euroopa Liidu kontekstis.

2. NOORTE ETTEVÕTLUST MÕJUTAVATE TEGURITE EMPIIRILINE ANALÜÜS

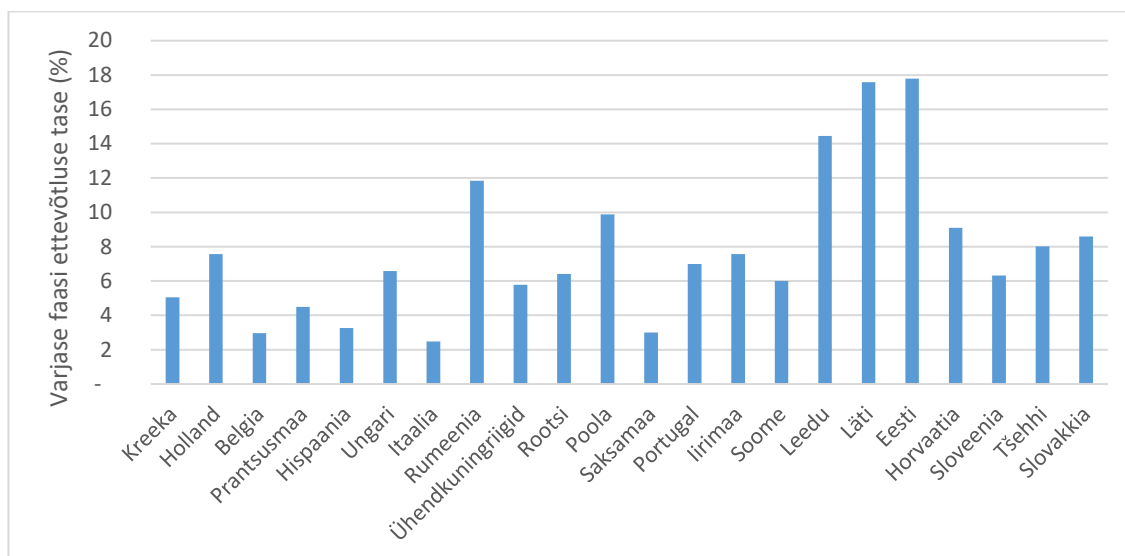
2.1. Noorte ettevõtluse tase Euroopa Liidus

Töö empiirilise osa esimeses alapeatükis kirjeldatakse noorte ettevõtluse taset Euroopa Liidus. Tuuakse välja riigid, kus ettevõtlus on noorte seas enim levinud. Samuti vaadatakse ettevõtluse taseme muutumist üle aja. Lisaks võrreldakse noorte ettevõtluse taset täiskasvanute vastava näitajaga. Andmed pärinevad Globaalse Ettevõtlusmonitooringu andmebaasis. Globaalne Ettevõtlusmonitooring on suurim iga-aastaselt läbiviidav ettevõtlusuuring maailmas. Kuna läbiviidud küsitluste põhjal saadud põhjalikud andmekogumid avaldatakse organisatsiooniväliselt kolm aastat pärast kogumist, siis on kõige uuemad noorte kohta saadavalolevad näitajad aastast 2013.

Joonisel 1 on väljatoodud Euroopa Liidu liikmesriikide noorte varajase ettevõtluse tase, sinna alla kuuluvad vähem kui kahe aasta vanuse ettevõtete juhid või noored, kes teevad aktiivseid samme selle jaoks, et oma ettevõtte luua. Kõige aktiivsemalt tegelevad noored ettevõtlusega Balti riikides. Eestis oli antud näitaja ligi 18%, Lätis ja Leedus vastavalt 17,5% ja 14,5%. Kõrge noorte varajase ettevõtluse tase on ka Rumeenias, kus 11,8% noorte tegevust võib varajase ettevõtluse alla lugeda. Rumeenia puhul tuleb aga märkida, et tegemist on ainsa riigiga vaatluse all olevatest riikidest, mis on liigitatud teise ehk investeringutepõhise majanduse rühma. Seetõttu võib eeldada, et võrreldes ülejäänud Euroopaga on Rumeenias vajaduspõhise ettevõtluse osakaal keskmisest kõrgem. Kõrgemat vajaduspõhise ettevõtluse osakaalu võib eeldada ka teistest vaesemates Euroopa riikides.

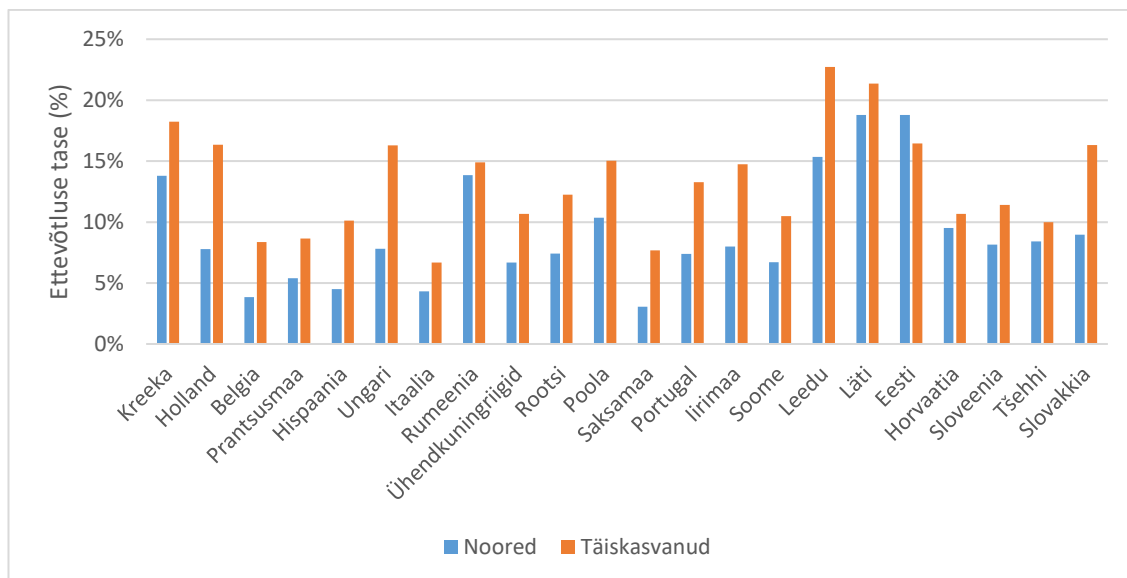
Kõige madalam varajase ettevõtluse tase noorte seas on Itaalias, kus võrreldes Eestiga on vahe koguni 16 protsendipunkti. Samuti on ei ole varajase ettevõtluse faasis aktiivsed Belgia, Saksamaa ja Hispaania noored. Nimetatud riikides jääb antud näitaja kõigest 3%

piirimaile. Keskmine varajase faasi ettevõtluse tase väljatoodud Euroopa Liidu liikmesriikides on 8%.

Joonis 1. Varajase faasi ettevõtlusega tegelevate 18-24 aastaste noorte osakaal 2013. aasta seisuga (%). Allikas: (GEM), autori koostatud

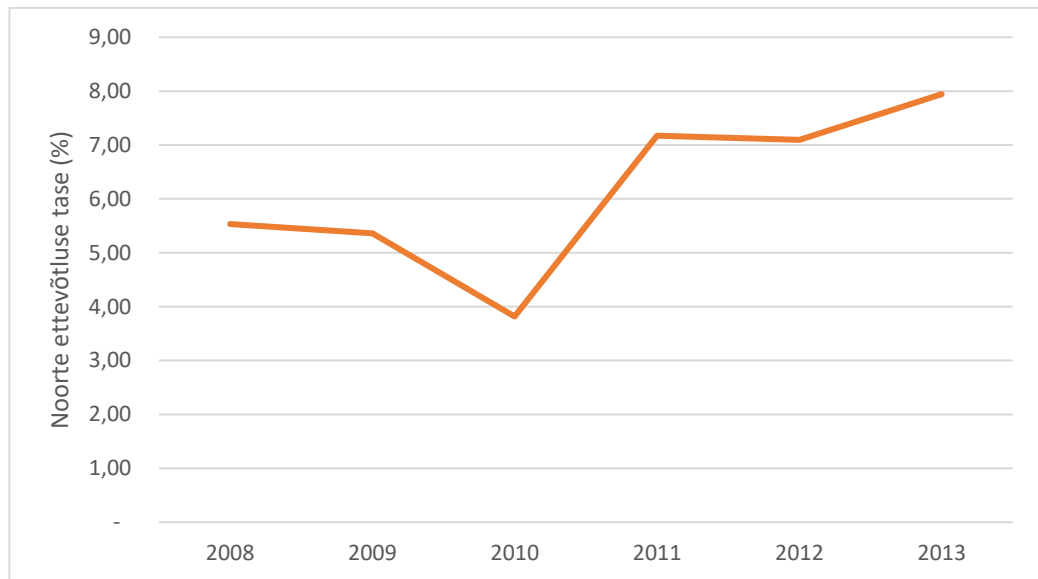
Joonisel 2 on lisatud varajase faasi ettevõtlusega tegelevatele 18-24 aastastele need noored, kes on juba oma ettevõtte loonud ja viimane on olnud tegev vähemalt kaks aastat. Saadud tulemus on noorte üldine ettevõtluse tase, mida kasutatakse ka hilisema analüüsi käigus. Võrreldes varajase faasi ettevõtlusega on üldises ettevõtluse tasemes märgata mitmed sarnasusi. Endiselt on kõige aktiivsemad ettevõtlusega tegelema Balti riikide noored. Eesti ja Läti noorte ettevõtluse tase on ligi 19%, Leedus on antud näitaja neli protsendipunkti madalam. Järgnevad Kreeka ja Rumeenia, kus vastav näitaja jääb 14% piirimaile. Kreeka puhul on märgata, et varajase staadiumi ettevõtlusega tegeleb vähe noori, kuid neid, kellel on juba ettevõtlusega kogemust, on märgatavalt rohkem. Sarnaselt varem käsitletud Rumeenia näitele võib põhjuseks tuua asjaolu, et Kreeka näol on tegu riigiga, mis kannatas majanduskriisis ajal tugevalt, mistõttu suurenes seal vajaduspõhine ettevõtlus, mis on hakanud olukorra stabiliseerumisega langema (Tsakanikas *et al.* 2016: 2). Riigid, kus üldine noorte ettevõtluse tase on kõige madalam, on Saksamaa, Belgia, Itaalia ja Hispaania. Noorte keskmine ettevõtluse tase on 2013. aasta andmetele tuginedes Euroopa Liidu liikmesriikides 9,2%.

Joonis 2. Ettevõtluse tase EL riikides 2013. aasta seisuga (%). Allikas: (GEM), autori koostatud

Võrreldes noorte ettevõtluse taset täiskasvanute tasemega, siis on näha, et noorte vastav näitaja on kõikides riikides madalam. Noored pühendavad suuresti oma aja hariduse omandamisel, mistõttu on erinevus loogiline. Kuid riikides nagu Slovakkia, Ungari ja Saksamaa on vahe noorte ja täiskasvanute vahel keskmisest kõrgem, mis võib viidata, et antud riikides eksisteerivad noortele barjäärid, mida on täiskasvanutel kergem ületada. Eesti puhul on tegemist ainukese riigiga, kus noorte ettevõtjate osakaal ületab täiskasvanute vastavat näitajat. Lisaks Eestile on kõige kõrgemad ettevõtluse määrad Lätis, Leedus, Slovakkias, Kreekas ja Hollandis. Kõige madalamad ettevõtluse tasemed on Itaalias, Saksamaal, Prantsusmaal ja Belgias.

Vaadates, kuidas on keskmine noorte ettevõtluse tase muutunud ajavahemikus 2008-2013, siis on märgata, et Euroopa Liidu liikmesriikides on 18-24 aastased hakanud ettevõtluse valdkonnas järjest aktiivsemalt tegutsema (vt. joonis 3). Kui 2008. aastal oli vastav näitaja ligikaudu 5,5%, mis 2010. aastaks langes majanduskriisi mõju tõttu veelgi poolteist protsendipunkti, siis 2013. aasta seisuga on keskmine ettevõtluse tase tõusnud juba 8%-ni ja näitab pigem tõusvat trendi.

Joonis 3. 18-24 aastaste noorte ettevõtluse tase 2008-2013 seisuga Euroopa Liidu liikmesriikides (%). Allikas: (GEM), autori koostatud

Ühe eesmärgina on Euroopa 2020 strateegias toodud spetsiifiliselt välja noorte ettevõtluse arendamine. Loodud initsiatiivid, nagu „Innovation Union“ ja „Youth on the Move“ on suunatud lisaks ettevõtlikke omaduste ja teadmiste arendamisele ka võimalustele suurendamisele algkapitali leidmisel ja muude institutsionaalsete barjääride ületamisel (Conclusions on...2014: 4). Suurem tähelepanu probleemile valitsustasandil võib olla üheks teguriks, mis võib seletada kasvu noorte ettevõtluse tasemes.

2.2. Andmed ja metoodika

Ettevõtluse taset mõjutavate tegurite esialgse kogumi valikul lähtuti kolmest põhilisest kriteeriumist, milleks on:

- kättesaadavus,
- objektiivsus,
- seotus.

Andmete kättesaadavuse puhul tuli arvesse võtta, et olemasolevad andmerekad oleksid olemas piisavalt pika ajaperioodi kohta. Lisapiirangud seadis eelkõige sõltuva teguri valikul noorte vanuseline piirang, kuna andmeid kogutakse enamasti üldise ettevõtluse taseme kohta ning eraldi vanuselist jaotust ei vaadelda. Seetõttu ei sisalda andmed kõiki Euroopa Liidu liikmesriike. Vaatamata sellele on andmete põhjal koostatud valimi maht

piisav analüüsi läbiviimiseks, vaatluse alla tulevad viieaastase perioodi vältel 21 riigi andmed.

Empiirilise analüüsi käigus kasutati Eurostati, Global Entrepreneurship Monitori, Heritage Foundationi ja Transparency Internationali andmebaase. Nimetatud organisatsioonide puhul ei ole autoril alust kahelda, et andmed oleksid mõnes suunas kallutatud ning kasutatav meetodika on läbipaistev ja põhjalikult läbi töötatud. Samuti on nimetatud andmebaase kasutatud varasemate uurimuste käigus, nagu näiteks Dvouletý (2017), Fuentelsaz *et al.* (2015), Aidis *et al.* (2010) ja Estirin *et al.* (2012).

Lähtudes eelnevalt kirjeldatud piirangutest püüti leida ettevõtlust mõjutavaid tegureid võimalikult täpselt iseloomustavad andmed. Suurimaks probleemiks siinkohal oli leida andmeid, mis kirjeldaksid võimalikud täpselt noorte ettevõtluse taset, kuna, nagu mainitud ka eespool, ei erista enamus andmeid spetsiifiliselt noori ettevõtjaid. Tabelis 2 antakse ülevaade analüüsis kasutatavatest tunnustest ja mõõtmisviisidest.

Tabel 2. Noorte ettevõtlust iseloomustavad tegurid, nende lähendtunnused ja andmete allikad.

Iseloomustatav tegur	Lähendtunnus	Allikas
Noorte ettevõtluse tase	18-24 aastaste noorte osakaal, tegelevad ettevõtlusega (%)	GEM
Administratiivsed regulatsioonid	Äritegevuse vabaduse (0-100)	Heritage Foundation
Juurdepääs kapitalile	Finantsilise vabaduse indeks (0-100)	Heritage Foundation
Finantspoliitika	Hinnang viie palli, kas riigis kehtiv maksutase piirab ettevõtjate tegevust (1-5)	GEM
Intellektuaalomandi õigused	Hinnang viie palli süsteemis, kas riigis kehtivad intellektuaalomandi õigused on efektiivsed (1-5)	GEM
Panustamine haridusse	Kulutused kõrgharidusele osakaaluna SKP-st (%)	Eurostat
Panustamine teadus- ja tegevusarendusse	Kulutused ülikoolide T&A-le osakaaluna SKP-st (%)	Eurostat
Korruptsioonitase	Tajutava korruptsiooni indeks	Transparency International

Allikas: Autori koostatud

Valituks osutunud lähendtunnuste põhjal koostatakse mitmene regressioonimudel, mille parameetreid hinnatakse vähimruutude meetodil. Sama lähenemist on kasutatud ka varasemates uuringutes ettevõtluse taset mõjutavate tegurite analüüsiks, nagu Dvouletý (2017: 23), Valdez, Richardson (2013: 1162) ja McMullen *et al.* (2008: 886). Vältimaks petteregressiooni, on mudelisse sisestatud aastaid tähistavad fiktiivsed muutujad, hilisema analüüsi käigus jäetakse aga need arutelust välja. Järgnevalt on välja toodud noorte tööturu seisundit kirjeldav ühise vabaliikmega mudel:

$$Y_{it} = \alpha + \beta_1 X_{1it} + \beta_2 X_{2it} + \beta_3 X_{3it} + \beta_4 X_{4it} + \beta_5 X_{5it} + \beta_6 X_{6it} + \beta_7 X_{7it} + D_m + \mu_{it}$$

Y – ettevõtlusega tegelevate 18-24 aastaste isikute osakaal (%);

X_1 – äritegevuse vabaduse indeks;

X_2 – finantsilise vabaduse indeks;

X_3 – hinnang riigis kehtivate maksumäärade seatud piirangutele;

X_4 – hinnang intellektuaalomandi õiguste efektiivsusele;

X_5 – kulutused kõrgharidusele osakaaluna SKP-st %;

X_6 – kulutused ülikoolide T&A-le osakaaluna SKP-st %;

X_7 – tajutava korruptsiooni indeks;

$\alpha, \beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4, \beta_5$ – võrrandi parameetrid;

D_m – aastaid tähistavad fiktiivsed muutujad, $m=1, 2, 3, 4, 5$;

μ – vealiige;

$i=1\dots,21$ (riikide arv);

$t=1\dots,5$ (aastate arv).

Mudeli sõltuvaks muutujaks (Y) valiti 18-24 aastaste noorte osakaal, kes on oma ettevõtte loonud või teevad aktiivselt samme selle jaoks, et oma ettevõtte kas üksi või koostöös teistega luua. Sõltuva muutujana prooviti ka füüsilisest isikutest ettevõtjate (*self-*

employed) osakaalu, mis oleks võimaldanud viia analüüsi läbi rohkemate vaatluste põhjal, sellist lähenemist on kasutanud näiteks van Praag, Versloot (2007). Antud näitaja kasutamise miinuseks oleks olnud asjaolu, et mitte kõik FIE-d ei ole enda loodud ettevõtte juhid. Näitaja sisaldab ka vabakutselisi inimesi, nagu näiteks ajakirjanikke, näitlejaid ja kunstnikke (García 2014: 79). Seetõttu kasutati analüüsis Globaalse Ettevõtlusmonitooringu poolt avaldatavaid küsitluse andmeid, mis ei sisalda kõiki Euroopa Liidu riike, kuid annavad täpsema ülevaate sellest, kui suur on ettevõtlusega tegelevate noorte osakaal.

Äritegevuse vabaduse indeks näitab kuivõrd on ettevõtja oma tegevuses piiratud regulatiivsest nõuetest. Indeks esitatakse vahemikus 0-100, kus kõrgem tulemus tähistab vabamat äritegevuse keskkonda. Näitaja koostamisel võetakse arvesse ettevõtte loomise, litsentsi omandamise, ettevõtte sulgemise ja elektrilepingu sõlmimise näitel järgnevaid näitajaid (Miller, Kim 2017: 460):

- läbitud protseduuride arv,
- ajaline kulu,
- protsesside peale kulunud raha.

Finantsilise vabaduse indeks kajastab pangandussektori tõhusust, mille all võetakse arvesse ka valitsuse sekkumist finantsturule, kuna suurem valitsuse sekkumine piiraks konkurentsi ja seetõttu vähendaks kapitalile juurdepääsu võimalusi. Lisaks võetakse indeksi koostamisel arvesse riikide üleüldist finantsturu arengutaset ning välisriikide pankade võimalusi turule siseneda. Nagu äritegevuse vabaduse puhul hinnatakse ka finantsilist vabadust tasemel 0-100, kus kõrgem tulemus tähendab lihtsamat juurdepääsu kapitalile (*Ibid.*)

Riigi finantspoliitikat iseloomustavaks lähendtunnuseks valiti inimeste hinnang küsimusele, kas riigis kehtivad maksumäärade- ja seadused on sobival tasemel ja ei sea piiranguid nende tegevusele. Lisaks kehtestatud otsestele maksudele, nagu tulu- ja sotsiaalmaks, võetakse selle raames arvesse ka kaudseid makse. Nendeks on näiteks aktsiisimäärad, mida tarbijad peavad teatud toodete kasutamise eest tasuma. Mida kõrgem on näitaja, seda rohkem tunnetatakse, et maksukoormus on üleliia kõrge ning piirab seeläbi ettevõtlust.

Intellektuaalomandi õiguste lähendtunnuseks valitud näitaja põhineb sarnaselt eelneva näitajaga inimeste hinnangul. Intellektuaalomandi õiguste efektiivsuse näitaja koosneb vastustest küsimustele, mis tasemel kaitsevad kehtestatud seadused intellektuaalomandit ja millisel tasemel neid omakorda rakendatakse. Intellektuaalomandi õigusi hinnatakse efektiivseks juhul kui isikud saavad varade loomisel ja hankimisel tugineda selgelt sõnastatud seadustele ja olla kindlad, et seadusi rakendavad kohtuorganid on oma otsustusprotsessis sõltumatud. Mida kõrgem on indeks, seda kõrgemalt on kehtiv seadusandlik raamistik hinnatud.

Kulutusi kõrgharidusele ning teadus- ja arengutegevusele vaadeldakse osakaaluna sisemajanduse koguproduktist. Hariduse puhul kasutatakse riigi kulutusi kõrgharidusse, mille tähtsus seisneb lisaks noorte oskuste ja iseloomuomaduste arendamisele ka ühiskonna üldise haridustaseme tõstmises. Kulutused teadus- ja arengutegevuseks tõstavad jällegi oodatavalt innovatsiooni taset, mille puhul võib arvata, et kasvab ka teadusmahuka ettevõtluse tase.

Korruptsiooni taset iseloomustavaks näitajaks on valitud tajutava korruptsiooni indeks, mille raames vaadeldakse, kuidas tajuvad elanikud end ümbritsevat keskkonda. Kuna korruptiivsed tegevused toimuvad enamasti rahvastiku silma alt väljas, siis ei ole korruptsiooni mõõtmiseks võimalik kasutada arvulisi näitajaid. Seetõttu ongi võetud kasutusele tajutava korruptsiooni tase, mille tulemused saadakse läbi küsitluste läbiviimise. Isegi kui tegelik korruptsiooni tase on madal, siis võib üldsuse arvamus siiski avaldada mõju sellele, kuidas ettevõtjad võtavad oma otsustusprotsessis korruptsioonitaset arvesse.

Näitajate arvulistest väärtuste ülevaate saamiseks tuuakse välja näitajate kirjeldavad statistikud (vt. tabel 3). Vaatluste arvu põhjal on andmereal piisavad analüüsi läbiviimiseks, kuigi teatud lüngad andmeridades esinevad. Miinimum- ja maksimumväärtustest võib järeldada, et varieeruvus riigiti kõigi näitajate puhul on üsna kõrge. Madalaim noorte ettevõtluse tase on kõigest 1,8%, kõrgeima näitaja väärtus on samas ligi 20 protsendipunkti kõrgem. On näha, et ettevõtte ja finantsilise tegevusvabaduse kõrgeim väärtus on ligikaudu kaks korda kõrgem kui vastavad miinimumid. Varieeruvust on märgata ka ülejäänud muutujate puhul, mis näitab, et

Euroopa Liidu liikmesriikide puhul kehtivad ettevõtjatele riigiti väga erinevad tingimused.

Tabel 3. Analüüsis kasutatavate andmete kirjeldav statistika

Muutuja	Vaatluste arv	Miinumum	Maksimum	Keskväärtus	Standarhälve
Noorte ettevõtluse tase (%)	96	1,8	20,6	7,4	4,0
Ettevõtte tegevusvabadus	97	58,5	99,9	81,2	10,3
Finantsiline tegevusvabadus	105	50,0	90,0	69,1	12,2
Maksukoormus	93	1,4	3,5	2,4	0,5
Intellektuaalomandi õigused	96	2,3	4,1	3,1	0,4
Kulutused kõrgharidusele SKP-st (%)	97	0,4	2,1	1,0	0,4
Kulutused ülikoolide T&A-le SKP-st (%)	105	0,1	1,0	0,4	0,2
Korruptsioonitase	97	3,4	9,4	6,3	1,7

Allikas: Autori koostatud

Lähtudes teoreetilises osas kirjeldatud seaduspärasutest ja leidudest sätestatakse empiirilisele analüüsile autori poolt järgnevad eeldused:

- äritegevuse vabadusel on positiivne seos noorte ettevõtluse tasemega,
- juurdepääsul kapitalile on positiivne seos noorte ettevõtluse tasemega,
- maksukoormusel on negatiivne seos noort ettevõtluse tasemega,
- intellektuaalomandi õigustel on positiivne seos noorte ettevõtluse tasemega,
- kulutustel kõrgharidusele on positiivne seos noorte ettevõtluse tasemega;
- investeringutel ülikoolide T&A-sse on positiivne seos noorte ettevõtluse tasemega;
- tajutaval korruptsioonil on negatiivne seos noorte ettevõtluse tasemega;

Seatud ootuste kinnitamist või ümberlükkamist analüüsitakse järgnevas peatükis läbi korrelatsiooni- ja regressioonianalüüsi. Tuginedes kirjeldatutele andmetele, koostatakse regressioonimudel ka 25-65 aastaste isikute ettevõtluse taseme kohta ning võrreldakse,

kas saadud tulemused ühtivad noorte ettevõtlust mõjutavate teguritega. Lisaks tehakse järeldused noorte ettevõtluse taset mõjutavate tegurite kohta Euroopa Liidus.

2.3. Noorte ettevõtlust mõjutavate tegurite analüüs ja tulemused

Käesolevas peatükis viiakse läbi korrelatsioon- ja regressioonanalüüs, kirjeldatakse mudeli hindamiseks läbiviidud diagnostilisi teste ning antakse ülevaade saadud tulemustest Euroopa Liidu noorte ettevõtluse taset mõjutavate tegurite kohta. Samuti viiakse läbi regressioonanalüüs hindamaks, kas noorte ettevõtlust mõjutavad tegurid kehtivad ka 25-65 aastaste ettevõtluse taseme puhul. Esmalt on väljatoodud korrelatsioonanalüüs (vt. tabel 4), et saada ülevaade võimalikest seostest analüüsi kaasatud tegurite vahel.

Tabel 4. Muutujate korrelatsioonitabel

	Noorte ettevõtluse tase (%)	Ettevõtte tegevusvabadus	Finantsiline tegevusvabadus	Maksukoormus	Intellektuaalomand	Kõrgeharidusele SKP-st (%)	T&A-le SKP-st (%)	Korruptsioon
Noorte ettevõtluse tase (%)	1							
Ettevõtte tegevusvabadus	r=-0,45**	1						
	p=0,000							
Finantsiline tegevusvabadus	r=-0,16	r=0,505**	1					
	p=0,116	p=1,299						
Maksukoormus	r=-0,001*	r=0,445	r=0,344**	1				
	p=0,031	p=0,083	p=0,001					
Intellektuaalomand	r=-0,129**	r=0,102**	r=0,406	r=0,521	1			
	p=0,000	p=0,000	p=0,068	p=0,242				
Kõrgeharidusele SKP-st (%)	r=0,259	r=0,206	r=0,221*	r=0,248	r=0,340**	1		
	p=0,081	p=0,125	p=0,029	p=0,066	p=0,001			
T&A SKP-st (%)	r=0,248*	r=0,674	r=0,703	p=0,370	r=0,609	r=0,456*	1	
	p=0,015	p=0,367	p=0,241	p=0,643	p=0,197	p=0,029		
Korruptsioon	r=-0,470**	r=-0,510	r=-0,624*	r=0,219	r=0,451*	p=0,348*	p=0,231	1
	p=0,000	p=0,083	p=0,029	p=0,378	p=0,031	r=0,019	p=0,532	

Märkus: * – statistiliselt oluline olulisusnivool 0,05; ** – statistiliselt oluline olulisusnivool 0,01.

Allikas: Autori koostatud

Korrelatsioonitabeli tulemustest võib järeldada, et noorte ettevõtluse tasemel on statistiliselt oluline seos ettevõtte tegevusvabaduse, maksukoormuse, intellektuaalomandi õiguste, kulutustega ülikoolide teadus- ja arengutegevusse ning tajutava korruptsioonitasemega. Lisaks peab märkima, et seosed esinevad ka sõltumatute muutujate vahel, nagu näiteks tajutava korruptsioonitaseme ja intellektuaalomandi õiguste ning finantsilise tegevusvabaduse ja ettevõtte tegevusvabaduse vahel. Sellest lähtuvalt pööratakse järgneval analüüsil ja mudeli diagnostikal rõhku multikollineaarsuse probleemile, mille tõttu võib sõltumatute muutujate tugev omavaheline seos anda mudeli koostamisel ebausaldusväärseid tulemusi. Kirjeldatud probleemi võetakse regressioonanalüüsi käigus arvesse ja vastavalt sellele eemaldatakse mudelist tugevalt korreleeruvad sõltumatud tegurid.

Järgnevalt läbiviidud regressioonanalüüsi käigus uuriti, mis tasemel kirjeldab koostatud mudel noorte ettevõtluse taset läbi mudeli kirjeldatuse taseme, statistilise olulisuse ning selgitavate muutujate statistilise olulisuse. Tulenevalt eelpoolt kirjeldatud võimalikust multikollineaarsuse probleemist jäetakse lõplikust mudelist välja tegurid, mis ei ole statistiliselt olulised ning mille VIF multikollineaarsuse indeks annab alust arvata, et teguri kaasamisel esineb mudelis multikollineaarsus, mis avaldab mõju tulemustele. Lõplikul kujul hinnatud mudelist jäid seetõttu välja finantsiline tegevusvabadus, kulutused ülikooli teadus-ja arengutegevusse osakaaluna sisemajandus koguproduktist ja ettevõtte tegevusvabadus regulatsioonide näol.

Mudeli kirjeldatuse tase näitab kui palju noorte ettevõtluse taseme hajuvusest on koostatud regressioonmudeli poolt kirjeldatud. Antud juhul kirjeldab mudel 44,2% sõltuva teguri hajuvusest (Adj. $R^2=0,442$). Mudelit saab pidada statistiliselt oluliseks, kuna vastava tõenäosuse väärtus jääb alla 0,05 ($p=0,000$). Sõltumatutest muutujatest on lõplikus mudelis 95% usalduspiiridega statistiliselt olulised maksukoormat, korruptsioonitaset, intellektuaalomandi õigust ning kulutusi kõrgharidusele kirjeldavad lähendtunnused. Tabelis 5 on kokkuvõtvalt väljatoodud ülevaade leitud parameetrite hinnangutest.

Tabel 5. Regressioonianalüüsi tulemused, 18-24 aastaste ettevõtluse tase

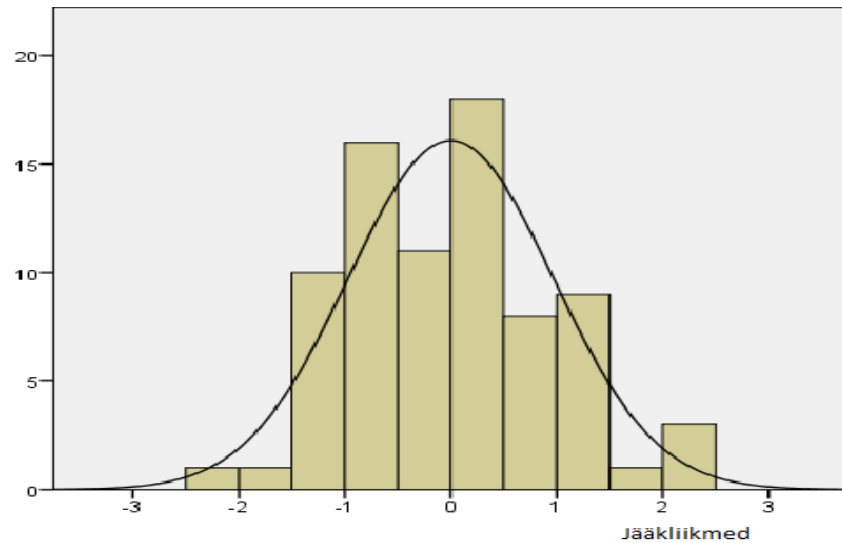
	Parameetrite hinnang b	Standarhälve	t-statistik	p	VIF
Vabaliige	4,334	2,548	1,701	0,093	
Maksukoormus ei sea piiranguid	2,355	0,777	3,302	0,003	1,518
Korruptsioonitase	-2,305	0,312	7,398	-7,398	2,584
Kulutused kõrgharidusele	3,227	0,959	3,364	0,001	1,301
Intellektuaalomandi õigused	2,611	1,167	2,237	0,028	2,369

Märkus: $Adj. R^2 = 0,442$; $F = 13,204$; $p = 0,000$; $n = 105$. Allikas: Autori koostatud

Enne tulemuste tõlgendamist viiakse läbi diagnostilised testid, et veenduda mudeli korrektsuses. Esmajoones vaadeldi võimalikku multikollineaarsuse probleemi, mille jaoks viidi läbi VIF multikollineaarsuse test, mis on toodud välja eelnevas tabelis. VIF ehk varieeruvusindeks näitab argumendi mõju regressiooniparameetri hajuvusele. Antud mudeli puhul jääb varieeruvusindeks vahemikku 1,3-2,6. Tugevale multikollineaarsuse probleemile viitab VIF-i väärtus, mis on suurem kui 10. Seega võime antud juhul järeldada, et esialgsest mudelist ebaoluliste muutujate eemaldamine leevendas probleemi ning mudelisse jäänud uuritavad muutujad ei ole tugevalt korreleeritud teiste sõltumatute muutujatega.

Autokorrelatsiooni kontrollimiseks leitud Durbin-Watsoni statistiku väärtuse põhjal saame järeldada, kas valitud mudeli kuju on vale või on välja jäetud olulised muutujad. Koostatud mudeli puhul on antud näitaja kahe lähedal ($d=2,048$), mistõttu saame väita, et mudelis autokorrelatsiooni probleemi ei esine. Kontrollimaks, kas mudelis esineb heteroskedastiivsus ehk juhuslike vigade tinglikud dispersioonid ei ole võrdsed viidi läbi Glejser'i-test. Tulemusena leiti, et $p=0,338$, mis tähendab, et mudelis olulist heteroskedastiivsuse probleemi ei esine.

Standardiseeritud jääkliikmete väärtused jäävad vahemikku -3 kuni 3, millest võib järeldada, et mudelis puuduvad erandid, mis võivad saadud tulemusi oluliselt kummaski suunas mõjutada. Samuti saame jääkliikmete normaaljaotuse kontrolliks tehtud graafiku põhjal järeldada, et jääkliikmed on antud juhul normaaljaotusega (vt. joonis 4).

Joonis 4. Jääkliikmete jaotus; autori koostatud

Läbiviidud mudeli diagnostika põhjal saame väita, et koostatud regressioonimudeli puhul ei esine olulisi probleeme. Leiti statistiliselt oluline mudel, mis kirjeldab ligi poolt Euroopa Liidu liikmesriikide noorte ettevõtluse taseme hajuvusest. Analüüsimiseks, kas noorte ettevõtluse taset mõjutavad tegurid on omased ainult neile või kehtivad need ka vanemate täiskasvanute ettevõtluse tasemele, koostati samadel tingimustel lisaks regressioonimudel, kus selgitavaks muutujaks oli üle 24 aastaste isikute ettevõtlusega tegelemise osakaal. Saadud regressioonimudeli tulemused on kokkuvõtlikult välja toodud järgnevas tabelis.

Tabel 6. Regressioonianalüüsi tulemused, 25-65 aastaste ettevõtluse tase

	Parameetrite hinnang b	Standarhälve	t-statistik	p	VIF
Vabaliige	11,015	2,012	5,475	0,000	
Maksukoormus ei sea piiranguid	3,687	0,873	4,222	0,000	1,585
Korruptsioonitase	-1,603	0,286	-5,610	0,000	1,356
Kulutused kõrgharidusele	3,734	1,138	3,281	0,001	1,244

Märkus: $Adj. R^2 = 0,281$; $F = 12,610$; $p = 0,000$; $n = 105$. Allikas: Autori koostatud

Eelnevast tabelist saame järeldada, et ettevõtlust mõjutavad tegurid ühtivad suuresti 18-24 ja vanemate ettevõtjate seas. Statistiliselt oluliseks osutusid mõlemal juhul maksukoormuse tase, korruptsioonitase ja riigi kulutused kõrgharidusele. 18-24 aastaste

noorte puhul on aga näha, et efektiivne intellektuaalomandi õiguste rakendamine on võrreldes vanemate isikutega ettevõtlusega tegelemise seisukohalt olulisem. Mõlemal juhul on ka näha, et mudelid ei suuda ettevõtluse taseme variatiivsust täiel määral peegeldada ning kirjeldatusse tase on üsna madal, mis viitab asjaolule, et lisaks institutsioonidele on veel tegureid, mis võivad ettevõtluse taset mõjutada.

Analüüsides andmeridadele tuginedes ettevõtluse taset Euroopa Liidus, saame järeldada, et töö esimeses pooles kirjeldatud teooria ja sellest tulenevad eeldused noorte ettevõtlust mõjutavate tegurite kohta peavad paika. Tegureid, mille leitud seose suund oleks püstitatud eeldustega vastuolus, ei leidunud. Kuigi lõplikusse mudelisse kõik näitajad ei jõudnud, vaadatakse tuginedes korrelatsioonitabelile nende näitajate võimalikku seose suunda lähtudes eelnevalt väljatoodud korrelatsioonitabelist.

Administratiivsete regulatsioonide näitaja jäi mudelist välja kõrge multikollineaarsuse tõttu tajutava korruptsioonitasemega. Lähtudes aga korrelatsioonitabelist, mille põhjal on regulatsioonide ja uuritava näitaja vahel seos statistiliselt oluline, saame järeldada, et nende vahel esineb negatiivse suunaga seos, mis tähendab, et rohked reeglid, paberimajandus ja liialt palju kapitali nõudvad regulatiivsed protsessid vähendavad Euroopa Liidu liikmesriikides noorte arvu, kes ettevõtluse poole pöörduvad. Põhjuseks on lähtuvalt teooriast asjaolu, et noorte piiratud kogemused, teadmised ja olemasolev kapital ei võimalda neil regulatsioonide rägastikus edukalt orienteeruda, mistõttu võib sellest noortele kujuneda välja ettevõtluse valdkonda sisenemisel ületamatuks osutuv barjäär. Olukorra parandamiseks on võetud ette samme ka juba Euroopa Liidu tasandil, näiteks läbi „Small Business Act“ initsiatiivi, mille eesmärk on edendada kohalikul tasandil noortele ettevõtte loomisega seotud protseduuride lihtsustamist (Policy Brief...2012: 12).

Võimalused algkapitali leidmiseks, mille lähendtunnuseks analüüsil valiti finantsilise vabaduse indeks, ei osutunud statistiliselt oluliseks. Kuigi finantseerimisvõimalused tunduvad ettevõtluse kontekstis ülimalt olulised, siis on ka varem leitud, et nende vahel seos puudub, näiteks Grilo, Thurik (2008: 14) ja Belitski, Korosteleva (2010: 8). Valitud näitaja hõlmab endas suuresti finantsinstitutsioonide pakutavaid laene, mis noorte kontekstis võib jääda ebaoluliseks, kuna nende võimalused pangast laenu saada on tagatise puudumise ja kõrgema riski tõttu niigi väikesed. Seetõttu finantseerivad noored

oma ettevõtlusega alustamist peamiselt esialgu perekonna ja tuttavate kaasabil või läbi riskikapitali. Oluliseks finantseerimisallikaks on noorte puhul ka formaalsete institutsioonide programmid ja toetused, mis võimaldavad neil ideede korral kapitali leida. Euroopa Liidu koostööl on noorte ettevõtluse rahastamiseks loodud programme muuhulgas nii Prantsusmaal, Slovakkias, Sloveenias, Saksamaal ja Iirimaa (Policy Brief on...2012:14-17). Lisaks tuleb märkida, et juurdepääs rahastamisele ei osutunud statistiliselt oluliseks ka vanemate isikute ettevõtluse tasemele. Saadud tulemust seostub töö esimeses osas kirjeldatud võimaluste leidmisele põhineva ettevõtluse definitsiooniga, mille raames kirjeldati, et tüüpiline ettevõtja leiab võimaluse oma idee ellu viia isegi siis kui tal algselt selle jaoks ressursid puuduvad (Stevenson, Jarillo 1990: 23).

Kehtestatud maksumääradest tulenevad piirangud osutusid statistiliselt oluliseks nii 18-24 kui ka 25-65 aastaste ettevõtluse taseme raames. Näitajat kirjeldavaks teguriks valiti inimeste hinnang küsimusele, kas tunnetatakse, et kehtivad maksuseadused ei piira nende tegevusvõimalusi. Koostatud regressioonimudelite põhjal saame seega väita, et kirjeldatud näitaja ja ettevõtluse tasemel on positiivne seos. Ettevõtluse tase väheneb kui rohkem inimesi arvab, et maksumäärad on liialt kõrged ning tegevust pärssivad. Läbiviidud analüüsi põhjal saame väita, et kui inimeste hinnang sellele, et maksukoormus ei ole ettevõtlust pärssivalt kõrge, tõuseb ühe protsendipunkti võrra, siis noorte ettevõtluse tase tõuseb 2,3 protsendipunkti võrra. Vanemate ettevõtluse taseme puhul on seos veelgi suurem, mille puhul ettevõtluse tase kasvab 3,7 protsendipunkti võrra. Leitud tulemused on kooskõlas varasemalt püstitatud eeldusega, mille kohaselt vähendavad liiga kõrged maksumäärad noorte motivatsiooni ettevõtlusega tegeleda. See aga ei ole jällegi omane vaid noortele, vaid leiab kinnitust ka vanemate ettevõtjate puhul.

Statistiliselt oluliseks osutus noorte ettevõtluse taseme puhul ka koostatud hinnang intellektuaalomandi õiguste efektiivsusele, vanemate isikute ettevõtluse taseme puhul aga statistiliselt olulist seost ei täheldatud. Kui ettevõtjat ümbritsevas keskkonnas on loodud seadusraamistik, mis on selgelt sõnastatud ja mida rakendatakse sõltumatute kohtuorganite poolt, siis ollakse julgemad oma originaalsete ideedega turule sisenema. Eriti oluline on see just noorte puhul, kuna neile on võimaluspõhise ettevõtluse puhul omane välja tulla uute ja innovaatiliste ideedega, mistõttu on noortele oluline, et nende poolt väljakäidud ideed ja lahendused oleksid kaitstud ka tulevikus. Seda näitavad ka

statistilise analüüsi tulemused, mille põhjal suureneb noorte ettevõtluse tase 2,6 protsendipunkti võrra kui inimeste hinnang intellektuaalomandi õiguste efektiivsusel kasvab ühe protsendipunkti võrra. Suurimaks probleemiks Euroopa Liidu raames on autori arvates asjaolu, et kehtestatud seadused ei ole jõudnud areneda piisavalt kiiresti ning seetõttu ei vasta need kasvava ja muutuva tehnoloogiapõhilise ühiskonna vajadustele.

Riikide panustamine kõrgharidusele vastas samuti teooriaga kooskõlas püstitatud eeldusele. Lähendatunnuseks valitud kulutused kõrgharidusele osakaaluna sisemajandusekoguproduktist osutus statistiliselt oluliseks. Ühe protsendipunktiline tõus vastava näitaja puhul toob kaasa noorte ettevõtluse taseme tõusu 3,2 protsendipunkti võrra. Põhjuseid, miks investeerinud kõrgharidusse noorte ettevõtlust edendavad, on mitmeid. Esiteks arendab see noortes teadmisi ja oskusi, mille abil ollakse võimelised turul olevaid võimalusi leidma ja seejärel neid edukalt läbi uute ideede elluviimise ära kasutama. Lisaks aitab see kaasa teaduspõhise ühiskonna edendamisele, kus väärtustatakse oma teadmiste ja oskuste arendamist, mida näitab ka asjaolu, et panustamine kõrgharidusse toob kaasa ettevõtluse taseme tõusu ka vanemate isikute seas. Sarnast efekti võib eeldada ka kulutustel ülikoolide teadus- ja arengutegevusse, mis küll jäi regressioonimudelist välja, kuid lähtudes eelpool väljatoodud korrelatsioonitabeli põhjal võib eeldada, et näitaja on samuti ettevõtluse tasemega positiivses seoses. Koostöös ülikoolidega loodud ettevõtlusinkubaatorid annavad noortele võimaluse oma ideed edukalt ellu viia läbi mentorite poolse juhendamise ja toetamise.

Viimane tegur, mis vaatluse alla tuli, oli korruptsioonitase, mille lähendatunnuseks valiti inimeste tunnetus ühiskonnas valitsevale korruptsioonile. Leitud tulemus oli igati ootuspärane ja vastavuses kirjeldatud teoreetiliste seostega. Kui tunnetatakse, et ümbritsevas ühiskonnas on levinud korruptiivne tegevus, siis väheneb ka ettevõtlusega tegelevate noorte osakaal. Põhjuseks võib olla asjaolu, et noored ei taha tegutseda keskkonnas, kus nende edu võib sõltuda ebamoraalsetest teguviisidest. Samuti seab korruptsioon ettevõtjatele piirangud valitseva ebakindluse näol, kuna nende teenitud tulud lähevad hoopiski korruptiivsetele ametnikele. Seda vaadatakse kui lisamaksu, mis vähendab jällegi noortes motivatsiooni oma ettevõtet luua. Koostatud regressioonimudeli põhjal on näha, et kui tajutava korruptsiooni indeks kasvab ühe protsendipunkti võrra,

siis noorte ettevõtluse tase langeb 2,3 protsendipunkti võrra. Ootuspäraselt kehtib sama seos ka vanemate isikute ettevõtluse tasemega, mille puhul langeb 25-65 aastaste ettevõtluse tase 1,6 protsendipunkti võrra.

Kokkuvõttes saab väita, et töö esimeses pooles kirjeldatud teoreetilised eeldused peavad paika ka Euroopa Liidu liikmesriikides elavate noorte kontekstis. Empiirilise analüüsi tulemusena kinnitasime, et lisaks noorte isikuomadustele omavad otsustusprotsessis, kas ettevõtlusega tegeleda, rolli ka institutsionaalsed tegurid. Sellest tulenevalt on oluline, et neid ümbritsevas keskkonnas kehtivad tingimused võimaldaksid neil oma potentsiaali edukalt rakendada.

KOKKUVÕTE

Ettevõtlus on protsess, läbi mille kasutatakse ära turul eksisteerivaid võimalusi. Seda tehakse läbi uute ettevõtete loomise ja arendamise. Noorte ettevõtlus on oluline, kuna see võimaldab noortel anda oma panus neid ümbritseva keskkonna arengusse. Innovaatiliste ideedega väljatulemine ja elluviimine toob endaga kaasa uute töökohtade tekke ja aitab kaasa olemasolevate tegevusvaldkondade arengule. Antud töö raames uuriti, kas leidub tegureid, mis mõjutavad noorte ettevõtluse taset.

Üheks sisenemisbarjääriks võivad olla liigsed administratiivsed regulatsioonid, millega ettevõtjad peavad hakkama saama. Nendeks võivad olla ettevõtte registreerimisega seotud protsessid, tegevuslubade hankimine ja maksudega seotud regulatsioonid. Noorte puhul on see eriti oluline, kuna väheste kogemuste tõttu peavad nad kulutama ohtralt aega ja finantsilisi ressursse, et üldse oma ettevõttega alustada. Osadele noortele võib see saada ülematuks takistuseks, mistõttu ei suudeta oma ideed ellu viia. Vastav tegur jäi küll multikollineaarsuse tõttu regressioonimudelitest välja, kuid korrelatsioonitabelist võime eeldada, et kirjeldatud teooria peab paika ka Euroopa Liidu noortele ning regulatsioonide lihtsustamine võimaldaks rohkematel noortel oma ettevõtte luua.

Teooriast lähtudes võis eeldada, et noorte ettevõtluse tase sõltub juurdepääsust rahastamisele, kuna neil puuduvad varasemalt kogutud säästud, et oma ideid iseseisvalt rahastada. Koostatud statistilises mudelis osutus aga see tegur statistiliselt ebaoluliseks. Põhjuseks võib olla asjaolu, et noorte vähesed kogemused ja laenutagatise puudumine teevad formaalsetest finantsinstitutsioonidest laenusaamise nägunii pea võimatuks, mistõttu pööratakse alternatiivsete finantseerimisvõimaluste poole.

Liialt kõrged maksukoormad vähendavad motivatsiooni ettevõtlusega tegeleda. Eriti kehtib see noorte ettevõtjate puhul, kes tahavad luua midagi innovaatilist, kuna sellega kaasneb tavaliselt kõrgem risk. Kõrgete maksumäärade korral võib jätkamine palgatöötajana tunduda otstarbekam, kuna ettevõtlusest saadavat kasumit ei peeta

riskitaseme tõttu piisavaks. Seda näitavad ka regressioonimudeli tulemused, mille põhjal saab väita, et kui tunnetatakse, et oma tegevuses ollakse maksude tõttu piiratud, siis väheneb ka ettevõtluse tase. Leitud seos oli statistiliselt oluline nii noorte kui ka vanemate ettevõtjate puhul.

Ettevõtluse taset mõjutav tegur, mis osutus statistiliselt oluliseks vaid noorte puhul, on intellektuaalomandi õigused. Nagu varemgi mainitud, on noortele omane innovaatiliste ideedega väljatulek. Seetõttu on noortele tähtis, et kehtiv seadusandlus kaitseks nende loodud lahendusi ning sellest tulenev kasum jääks neile ka tulevikus.

Investeeringud kõrgharidusse aitavad samuti kaasa noorte ettevõtluse taseme kasvule. Lisaks noorte teadmiste ja võimete arengule, tänu millele suudetakse turul olevaid võimalusi edukamalt leida ja ära kasutada, aitab see kaasa teaduspõhise ühiskonna edendamisele. Seda kinnitavad ka empiirilise analüüsi tulemused, mille põhjal osutus seos kõrghariduse panustamise ja ettevõtluse taseme vahel statistiliselt oluliseks nii noorte kui ka vanemate ettevõtjate puhul. Kuigi investeeringud ülikoolide teadus- ja arengutegevusse jäid lõplikult regressioonimudelitest välja, siis korrelatsioonitabelist lähtudes on võimalik eeldada, et investeeringutel ülikoolidele T&A-le on positiivne efekt noorte ettevõtluse tasemele.

Noorte ettevõtluse tasemele avaldab mõju ka korruptsioonitase. Põhjuseks on asjaolu, et korruptsioon kehtestab ettevõtjatele lisamaksud, mis vähendavad jällegi nende võimalikku teenitavat kasumit ning seeläbi motivatsiooni ettevõtte loomiseks. Lisaks ei taheta ennast siduda valdkonnaga, kus on edukaks olemise eelduseks ebamoraalne käitumisviis.

Kokkuvõttes võib järeldada, et noorte ettevõtluse arendamiseks on tarvis lihtsustada administratiivsete regulatsioonide koormat, mis kergendaks ettevõtete loomist. Samuti on oluline, et kehtiv seaduskorraldus oleks efektiivne ning ettevõtjad ei peaks muretsema korruptiivse tegevuse tõttu saadud kahjuga. Riikide panused haridusele ning teadus- ja tegevusarendusele on samuti üheks võtmeks, mis aitab noori aktiveerida ning julgustab neid oma ideid ja lahendusi ka realselt ellu viima.

Antud töö edasiarendamise võimalusi on mitmeid. Kvantitatiivse analüüsi abil on küll võimalik välja tuua tegureid, mis seostuvad noorte ettevõtluse tasemega, kuid probleemi süvitsi mõistmiseks oleks tarvis läbi viia kvalitatiivne uurimustöö, mis võimaldaks paremini hinnata noorte ettevõtluse eripärasid. Oluline oleks see eelkõige ettevõtte rahastamise puhul, kuna intervjuud ja küsitlused aitaksid paremini hinnata kuivõrd olulised on noorte ettevõtluse tasemele alternatiivsed finantseerimismeetodid, nagu näiteks ühisrahastusplatvormid.

VIIDATUD ALLIKAD

1. 2015/2016 Global Report. Global Entrepreneurship Monitor, 2016.
[<http://www.gemconsortium.org/report/49480>] 02.04.2016
2. **Aidis, R., Estrin, S., Mickiewicz, T.** Size Matters: Entrepreneurial Entry and Government. IZA Discussion Paper No. 5052, 2010.
[<http://ftp.iza.org/dp5052.pdf>] 05.04.2017
3. **Angulo-Guerrero, M.J., Perez-Moreno, S., Abad-Guerrero, I.M.** How economic freedom affects opportunity and necessity entrepreneurship in the OECD countries. - Journal of Business Research, 2017, Vol. 73, pp. 30-37. DOI: 10.1016/j.jbusres.2016.11.017
4. **Anokhin, S., Schulze, W.S.** Entrepreneurship, innovation, and corruption. - Journal of Business Venturing, 2009, Vol. 24, No. 5, pp. 465-476. DOI: 10.1016/j.jbusvent.2008.06.001
5. **Aparicio, S., Urbano, D., Audretsch, D.** Institutional factors, opportunity entrepreneurship and economic growth: Panel data evidence. - Technological Forecasting and Social Change, 2016, Vol. 2016, pp. 45-61. DOI: 10.1016/j.techfore.2015.04.006
6. **Attali, M.O., Yemini, M.** Initiating consensus: stakeholders define entrepreneurship in education. – Educational Review, 2017 Vol. 69, No. 2, pp. 140-157. DOI: 10.1080/00131911.2016.1153457
7. Being Young in Europe Today. Eurostat, 2015.
[<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/6776245/KS-05-14-031-EN-N.pdf/18bee6f0-c181-457d-ba82-d77b314456b9>] 01.04.2017
8. **Belitski, M., Korosteleva, J.** Entrepreneurial activity across European cities. 50th Congress of the European Regional Science Association, 2010.
[https://www.econstor.eu/bitstream/10419/119293/1/ERSA2010_1646.pdf] 11.04.2017

9. **Bjørnskov, C., Foss, N.J.** Economic freedom and entrepreneurial activity: Some cross-country evidence. – *Public Choice*, 2008, Vol. 134, No. 3, pp. 307-328. DOI: 10.1007/s11127-007-9229-y
10. **Blanchflower, D.G., Oswald, A.J.** What Makes an Entrepreneur? - *Journal of Labor Economics*, 1998, Vol. 16, No. 1, pp. 26-60. DOI: 10.1086/209881
11. **Bönte, W., Falck, O., Heblich, S.** The Impact of Regional Age Structure on Entrepreneurship. – *Economic Geography*, 2009, Vol. 85, No. 3, pp. 269-287. DOI: 10.1111/j.1944-8287.2009.01032.x
12. **Carland, J.W., Hoy, F., Boulton, W.R., Carland, J.A.C.** Differentiating Entrepreneurs from Small Business Owners: A Conceptualization. - *The Academy of Management Review*, 1984, Vol. 9, No. 2, pp. 354-359. URL: <http://www.jstor.org/stable/258448>
13. **Chigunta, F.J.** Youth Entrepreneurship: Meeting the Key Policy Challenges. Massachusetts: Education Development Center, 2002, 29 p.
14. Conclusions on promoting youth entrepreneurship to foster social inclusion of young people. Council of the European Union, 2014. [http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/educ/142702.pdf] 11.04.2017
15. **Coyne, C.J.** After War: The Political Economy of Exporting Democracy. California: Stanford University Press, 2008, 238 p.
16. Definition of Youth. United Nations, 2013. [http://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-definition.pdf] 21.03.2017
17. **Dheer, R.J.S.** Cross-national differences in entrepreneurial activity: role of culture and institutional factors. - *Small Business Economics*, 2017, Vol. 48, No. 4, pp. 813-842. DOI: 10.1007/s11187-016-9816-8
18. **Djankov, S., La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A.** The Regulation of Entry. - *The Quarterly Journal of Economics*, 2002, Vol. 117, No. 1, pp. 1-37. URL: https://scholar.harvard.edu/files/shleifer/files/reg_entry.pdf
19. **Dvouletý, O.** Determinants of Nordic entrepreneurship. - *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 2017, Vol. 24, No. 1, pp. 12-33. DOI: 10.1108/JSBED-07-2016-0104

20. **Entrepreneurship in the EU and beyond.** European Commission.
[http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_283_en.pdf]. 29.10.2016.
21. **Estrin, S., Korosteleva, J., Mickiewicz, T.** Which Institutions Encourage Entrepreneurial Growth Aspirations? - Journal of Business Venturing, 2012, Vol. 28, No. 4, pp. 564-580. DOI: 10.1016/j.jbusvent.2012.05.001
22. **Estrin, S., Mickiewicz, T., Rebmann, A.** Prospect theory and the effects of bankruptcy laws on entrepreneurial aspirations. - Small Business Economics, 2017, Vol. 48, No. 4, pp. 977-997. DOI: 10.1007/s11187-016-9810-1
23. Euroindicators. Eurostat Press Office, 2017.
[<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7784700/3-09012017-AP-EN.pdf/a71f5105-0f38-4f52-ba3a-c6f3cf6f9c41>]
24. **Fuentelsaz, L., González, C., Maícas, J.P., Montero, J.** How different formal institutions affect opportunity and necessity entrepreneurship. - BRQ Business Research Quarterly, 2015, Vol. 18, No. 4, pp. 246-258. DOI: 10.1016/j.brq.2015.02.001
25. **García, A.B.** Analyzing the determinants of entrepreneurship in European cities. – Small Business Economics, 2014, Vol. 42, No. 1, pp. 77-98. DOI: 10.1007/s11187-012-9462-8
26. **Geldhof, G.J., Porter, T., Weiner, M.B., Malin, H., Bronk, K.C., Agans, J.P., Mueller, M., Damon, W., Lerner, R.M.** Fostering Youth Entrepreneurship: Preliminary Findings From the Young Entrepreneurs Study. – Journal of Research on Adolescence, 2014, Vol. 24, No. 3, pp. 431-446. DOI: 10.1111/jora.12086
27. Globaalne ettevõtlusmonitooring 2013 Eesti raport. Eesti Arengufond, 2013.
[http://www.arengufond.ee/wp-content/uploads/2014/11/GEM_2013_raport.pdf]
05.04.2017
28. Global Report 2016/2017. Global Entrepreneurship Monitor, 2017.
[<http://www.gemconsortium.org/report/49812>] 30.04.2017
29. **Gohmann, F.S.** Institutions, Latent Entrepreneurship, and Self-Employment: An International Comparison. - Entrepreneurship Theory and Practice, 2012, Vol. 36, No. 2, pp. 295-321. DOI: 10.1111/j.1540-6520.2010.00406.x

30. **Gries, T., Naudé, W.** Entrepreneurship and human development: A capability approach. - Journal of Public Economics, 2011, Vol. 92, No. 3-4, pp. 216-224. DOI: <http://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2010.11.008>
31. **Grilo, I., Thurik, R.** Determinants of entrepreneurial engagement levels in Europe and the US. - Industrial and Corporate Change, 2008, Vol. 17, No. 6, pp. 1113-1145. DOI: 10.1093/icc/dtn044
32. **Henerkson, M.** Entrepreneurship and Institutions. - Comparative Labor Law & Policy Journal, 2007, Vol. 28, No.4, pp. 717-742. DOI: 10.2139/ssrn.996807
33. **Ireland, R.D., Webb, J.W.** A Cross-Disciplinary Exploration of Entrepreneurship Research. – Journal of Management, 2007, Vol. 33, No. 6, pp. 891 – 927
34. **Jimenez, A., Palermo-Camara, C., Gonzalez-Santos, M.J., Gonzalez-Bernal, J., Jimenez-Eguizabal, J. A.** The impact of educational levels on formal and informal entrepreneurship. - BRQ Business Research Quarterly, 2015, Vol. 18, No. 3, pp. 204-212. DOI: 10.1016/j.brq.2015.02.002
35. **Kew, J., Herrington, M., Litovsky, Y., Gale, H.** Generation entrepreneur? The state of global youth entrepreneurship, 2013. [<http://www.youthbusiness.org/wp-content/uploads/2013/09/GenerationEntrepreneur.pdf>]. 29.10.2016.
36. **Kirzner, I.** The alert and creative entrepreneur: a clarification. – Small Business Economics, 2009, Vol. 32, No. 2, pp. 145-152. DOI: 10.1007/s11187-008-9153-7
37. **Kobia, M., Sikalieh, D.** Towards a search for the meaning of entrepreneurship. - Journal of European Industrial Training, 2010, Vol. 34, No. 2, pp. 110-127. DOI: 10.1108/03090591011023970
38. **Lee, N., Sameen, H., Cowling, M.** Access to finance for innovative SMEs since the financial crisis. - Research Policy, 2015, Vol. 44, No. 2, pp. 370-380. DOI: 10.1016/j.respol.2014.09.008
39. **Levie, J., Autio, E.** A theoretical grounding and test of the GEM model. - Small Business Economics, 2008, Vol. 31, No. 3, pp. 235-263. DOI: 10.1007/s11187-008-9136-8

40. **Levie, J., Autio, E.** Regulatory Burden, Rule of Law, and Entry of Strategic Entrepreneurs: An International Panel Study. – *Journal of Management Studies*, 2011, Vol. 48, No.6, pp. 1392-1419. DOI: 10.1111/j.1467-6486.2010.01006.x
41. **Lisi, G.** Entrepreneurial earnings and entrepreneurial choice in a search and matching model of the labor market. - *Journal of Small Business & Entrepreneurship*, 2017, Vol. 29, No. 3, pp. 237-249. DOI: 10.1080/08276331.2017.1289649
42. **McMullen, J.S., Bagby, D.R., Palich, L.E.** Economic Freedom and the Motivation to Engage in Entrepreneurial Action. – *Entrepreneurship Theory and Practice*, 2008, Vol. 32, No. 5, pp. 875-895. DOI: 10.1111/j.1540-6520.2008.00260.x
43. **Miller, T., Kim. A.B.** 2017 Index of Economic Freedom. The Heritage Foundation, 2017.
[http://www.heritage.org/index/pdf/2017/book/index_2017.pdf] 11.04.2017
44. **Minola, T., Cassia, L., Criaco, G.** Financing Patterns in New Technology-Based Firms: An Extension of the Pecking Order Theory. - *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, 2013, Vol. 19, No. 2, pp. 212-233. DOI: 10.1504/IJESB.2013.054964
45. **Minola, T., Criaco, G., Cassia, L.** Are youth really different? New beliefs for old practices in entrepreneurship. - *International Journal of Entrepreneurship and Innovation Management*, 2014, Vol. 18, No. 2-3, pp. 233-259. DOI: 10.1504/IJEIM.2014.062881
46. **Minola, T., Criaco, G., Obschonka, M.** Age, culture, and self-employment motivation. - *Small Business Economics*, 2016, Vol. 46, No. 2, pp. 187-213. DOI: 10.1007/s11187-015-9685-6
47. Mis on intellektuaalomand? Patendiamet, 2017.
[<http://www.epa.ee/et/printpdf/1767>] 02.04.2017
48. **Naudé, W.** Entrepreneurship and Economic Development: Theory, Evidence and Policy. IZA Discussion Paper, 2013, No. 7507. [<http://ftp.iza.org/dp7507.pdf>] 02.04.2017

49. **Olugbola, S.A.** Exploring entrepreneurial readiness of youth and start-up success components: Entrepreneurship training as a moderator. - Journal of Innovation & Knowledge, 2017, 17 p. DOI: 10.1016/j.jik.2016.12.004
50. **Packham, G., Jones, P., Miller, C., Pickernell, D., Thomas, B.** Attitudes towards entrepreneurship education: a comparative analysis. - Education + Training, 2010, Vol. 52, No. 8/9, pp. 568-586. DOI: 10.1108/00400911011088926
51. **Papulová, Z., Papula, J.** Entrepreneurship in the Eyes of the Young Generation. - Procedia Economics and Finance, 2015, Vol. 34, pp. 514-520. DOI: [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)01662-7](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)01662-7)
52. Policy Brief on Youth Entrepreneurship. OECD, 2012. [https://www.oecd.org/cfe/leed/Youth%20entrepreneurship%20policy%20brief%20EN_FINAL.pdf] 01.04.2017
53. **Rauch, A., Frese, M.** Let's put the person back into entrepreneurship research: A meta-analysis on the relationship between business owners' personality traits, business creation, and success. - European Journal of Work and Organizational Psychology, 2007, Vol. 16, No. 4, pp. 353-385. DOI: 10.1080/13594320701595438
54. **Roig-Tierno, N., Alcazar, J., Ribeiro-Navarette, S.** Use of infrastructures to support innovative entrepreneurship and business growth. - Journal of Business Research, 2015, Vol. 68, No. 11, pp. 2290-2294. DOI: 10.1016/j.jbusres.2015.06.013
55. **Schoof, U.** Stimulating Youth Entrepreneurship: Barriers and incentives to enterprise start-ups by young people. –Series on Youth and Entrepreneurship, 2006, No. 76, 137 p. URL: http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/2006/106B09_94_engl.pdf
56. **Scott, W.R.** Institutions and Organizations. Second Edition. California: SAGE Publications, 2011, 255 p.
57. **Shane, S., Venkataramann, S.** The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research. - The Academy of Management Review, 2000, Vol. 25, No. 1, pp. 217-226. URL: <http://www.jstor.org/stable/259271>

58. **Shane, S.A.** A General Theory of Entrepreneurship: The Individual-opportunity Nexus. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2003, 327 p.
59. **Sobel, R., Clark, J., Dwight, L.** Freedom, barriers to entry, entrepreneurship, and economic progress. - Review of Austrian Economics, 2007, Vol. 20, No. 4, pp. 221-236. DOI: 10.1016/j.brq.2015.02.001
60. **Stevenson, H. H., Jarillo, J.C.** A Paradigm of Entrepreneurship: Entrepreneurial Management. - Strategic Management Journal, 1990, Vol. 11, pp. 17-27. URL: <http://www.jstor.org/stable/2486667>
61. The Global Competitiveness Report. World Economic Forum, 2016. [http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf] 02.04.2016
62. **Tsakanikas, A., Giotopoulos, I., Korra, E., Stavraki, S.** A turning point for the growth dynamics of the business sector. Foundation for Economic and Industrial Research, 2016. [http://iobe.gr/docs/research/en/RES_02_01122016_SUM_ENG.pdf] 11.04.2017
63. **Uzunidis, D., Boutillier, S., Laperche, B.** The entrepreneur's 'resource potential' and the organic square of entrepreneurship: definition and application to the French case. - Journal of Innovation and Entrepreneurship, 2014, Vol. 31, No.1, pp. 1-17. DOI: 10.1186/2192-5372-3-1
64. **Valdez, M.E., Richardson, J.** Institutional Determinants of Macro-Level Entrepreneurship. – Entrepreneurship Theory and Practice, 2013, Vol. 37, No. 5, pp. 1149-1175. DOI: 10.1111/etap.12000
65. **Van der Sluis, J., van Praag, M., Vijverberg, W.** Education and Entrepreneurship in Industrialized Countries: A Meta-analysis. University of Texas at Dallas and IZA, 2004. [http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.198.7124&rep=rep1&type=pdf] 08.04.2017
66. **Van Praag, C.M., Versloot, P.H.** What is the value of entrepreneurship? A review of recent research. – Small Business Economics, 2007, Vol. 29, No. 4, pp. 351-382. DOI: 10.1007/s11187-007-9074-x

67. **Westhead, P., Wright, M., Ucbasaran.** The internationalization of new and small firms: A resource-based view. - *Journal of Business Venturing*, 2001, Vol. 16, No. 4, pp. 333-358. DOI: 10.1016/S0883-9026(99)00063-4
68. **Wiklund, J., Davidsson, P., Audretsch, D. B., Karlsson, C.** The Future of Entrepreneurship Research. - *Entrepreneurship Theory and Practice*, 2011, Vol. 35, No. 1, pp. 1-9. DOI: 10.1111/j.1540-6520.2010.00420.x
69. **Wu, S., Wu, L.** The impact of higher education on entrepreneurial intentions of university students in China. - *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 2008, Vol. 15, No. 4, pp. 752-774. DOI: 10.1108/14626000810917843
70. Youth entrepreneurship in Europe: Values, attitudes, policies. Eurofund, 2015. [https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1507en.pdf] 03.04.2017
71. Youth in Europe: A Statistical Portrait. Eurostat, 2012. [<http://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/1668203/YouthinEurope.pdf/40f42295-65e4-407b-8673-95e97026da4a>] 01.04.2017

SUMMARY

DETERMINANTS FOR YOUTH ENTREPRENEURSHIP RATE IN THE EUROPEAN UNION

Henri Haidak

Entrepreneurship plays an integral role in the economic development of a country. Through innovation and by reallocating resources to more effective fields of operation entrepreneurship helps to evolve its' surrounding environment. Developing youth entrepreneurship is important as due to the recession youth unemployment has become a major issue. As of 2016 the youth unemployment rate in the European Union reached 18,3% which is double compared to the general unemployment rate (Euroindicators 2017: 2). Developing entrepreneurship is seen as a potential solution to improve the state of youths in the labor market. A study by the European Commission found that youths aged 18-14 are more likely to be interested in entrepreneurship compared to other age groups (Entrepreneurship in...2010: 117). In addition, young entrepreneurs are more likely to employ other young people which would further the positive impact on youth unemployment rate (Kew *et al.* 2013: 12). Due to this, it is important to understand determinants that makes entrepreneurship more attractive to young people.

In previous studies, the focus has been mainly on personality traits and skills that correlate with whether or not a person turns to entrepreneurship. Institutional determinants have been paid less attention to. The contribution of the study is to describe, analyze and construe the effects of institutional determinants on youth entrepreneurship rate. This could help to understand the problem better and as a result would contribute to finding solutions, which would help youths to find their way to entrepreneurship.

In addition, the determinants described in the study could be helpful to young entrepreneurs by helping them understand the available opportunities and their surrounding entrepreneurship environment. This would allow them to assess the risks

associated with entrepreneurship better. Furthermore, understanding the perspective of youths is important, as it makes possible to understand which institutions have a positive effect on youth entrepreneurship rate and which are seen as barriers of entry. Understanding this would help in creating and assessing the effectiveness of programs that are meant to stimulate youth entrepreneurship.

Thus, the aim of the paper is to find out determinants that have an effect on youth entrepreneurship rate in the European Union. For this reason, the following objectives are set:

- to describe definitions relating to youth entrepreneurship;
- to describe the characteristics of youth entrepreneurship;
- to give a summary of determinants that affect youth entrepreneurship rate based on previous researches;
- to describe the youth entrepreneurship rate in the European Union;
- to analyze the statistical significance and correlation of previously described determinants with youth entrepreneurship rate;
- to conclude which determinants are relevant in the European Union.

Entrepreneurship is a process through which opportunities that exist in the market are used. This is achieved by creating and developing new businesses. Youth entrepreneurship is important as it allows them to contribute to the development of their surrounding environment. Making innovative ideas a reality creates new employment opportunities and helps to further the development of existing fields. In this study determinants that have an effect on youth entrepreneurship rate were researched.

One barrier of entry that entrepreneurs have to face is administrative regulations. These include for example process relating to creating a business, getting permits and licenses and regulations related to taxes. As young people lack the necessary experience on how to deal with these issues, they need to spend a lot of time, effort and financial resources to even get their business registered. For some this can become an insurmountable obstacle due to which their ideas cannot be brought into life. Even though administrative regulations were left out from the regression model due to multicollinearity, based on the regression table we can assume that the described theory holds true in the European Union

and laxer regulations could potentially help more young people to start their own business.

Based on the theory it was assumed that youth entrepreneurship rate correlates with the level of access to finance because youths lack the necessary capital to fund their ideas on their own. Contrary to the theory, it was found that based on the regression model the indicator was not statistically significant. This may be the case as the lack of experience and collateral means that the chances of getting a loan from formal financial institutions is nearly impossible anyway, so young people may turn to alternative financial opportunities which the indicator did not fully cover.

High tax rates may reduce the motivation for entrepreneurial activities. This is especially the case for younger entrepreneurs who want to create something innovative as it carries a higher risk than normal. Due to high tax rates continuing as a salaried employee may seem more beneficial as the reduced profit is not enough to cover the high risk. This is confirmed by the results of the regression model which show that if people feel constrained and burdened in their activities by high tax rates the entrepreneurship rate also decreases. The correlation was statistically significant for youths aged 18-24 and also for older entrepreneurs.

Intellectual property rights were only statistically significant in the case of people aged 18-24. As previously mentioned, this is because younger people are more likely to come up with new and innovative ideas. This is the reason why an effective legal framework is important for them as it allows them to protect their ideas and keep the profits resulting from it.

Spending on higher education also has a positive effect on the youth entrepreneurship rate. In addition to developing the skills and knowledge thanks to which youths can detect and use existing market opportunities more effectively, spending on higher education also plays a role in the growth of science-based society. This is also confirmed by the empirical analysis, which shows that there is a positive correlation between spending on higher education and youth entrepreneurship rate. It was also deemed statistically significant in the case of older entrepreneurs. Even though spending on research and development of universities did not make it into the final regression model, we can make

an assumption based on the correlation table that spending on research and development of universities also has a positive effect on youth entrepreneurship rate.

Corruptions level also has an effect on youth entrepreneurship rate. This is because corruption comes with additional taxes for the entrepreneur, which in turn reduce their potential profits and their motivation for starting a business. In addition, young people do not want to associate themselves with fields in which the way to be successful is to act immoral.

In conclusion, it is important to reduce the burden of administrative regulations, which would make it easier for young people to create their own business. In addition, it is important the existing legal framework is effective and entrepreneurs do not have to worry about potential damages resulting from corrupt activities. Spending on higher education and research and development are also important, as they help to make young people more active, encourages them to come up with new ideas, and helps them to develop those ideas into reality.

There are multiple ways on how the current study can be developed further. Qualitative research helped to find the determinants that have an effect on youth entrepreneurship rate but to understand the problem on a deeper level a quantitative study should be done. This would help to assess the peculiarities of youth entrepreneurship better. It would be especially important in understanding how youths finance their ideas. Interviews and questionnaires would be a way to find out how alternative finance methods, like crowd funding, are perceived and whether they have an effect on entrepreneurship rate.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Henri Haidak,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose Noorte ettevõtlust mõjutavad tegurid Euroopa Liidus,

mille juhendaja on vanemteadur Jaan Masso,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **22.05.2017**